

Universitaire Lerarenopleidingen

**ICLON
Universiteit Leiden**

Quality Assurance Netherlands Universities (QANU)
Catharijnesingel 56
Postbus 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: 030 230 3100
Fax: 030 230 3129
E-mail: ondersteuning@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q462

© 2014 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUD

Rapport over de educatieve masteropleidingen en de educatieve minor van de Universiteit Leiden.....	5
Administratieve gegevens van de opleidingen en de minor.....	5
Administratieve gegevens van de instelling.....	8
Kwantitatieve gegevens over de opleidingen en minor.....	8
Samenstelling van het panel.....	8
Werkwijze van het panel.....	10
Bijzonderheden van het bezoek aan de Universiteit Leiden.....	12
Samenvattend oordeel van het panel.....	15
Organisatie van de educatieve masteropleidingen en educatieve minor.....	23
Deel I – Masteropleidingen	25
Behandeling van de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling, voor zover van toepassing op alle educatieve masteropleidingen.....	27
Deel II – Educatieve minor.....	43
Beoordeling van de educatieve minoren aan de hand van het Beoordelingskader voor de educatieve minoren.....	45
Bijlagen.....	51
Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van het visitatiepanel.....	53
Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader.....	55
Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties	69
Bijlage 4: Overzicht van de programma's.....	71
Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen.....	73
Bijlage 6: Bezoekprogramma.....	77
Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten.....	81

Dit rapport is vastgesteld op 7 november 2014.

Rapport over de educatieve masteropleidingen en de educatieve minor van de Universiteit Leiden

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO en het Beoordelingskader educatieve minoren van de NVAO (d.d. 15 juli 2013).

Administratieve gegevens van de opleidingen en de minor

Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen

Naam van de opleiding:	LVHO Geesteswetenschappen
CROHO-nummer:	68529
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Nederlands; Griekse en Latijnse Taal en Cultuurl Frans; Duits, Engels, Chinese Taal en Cultuur; Spaans; Geschiedenis en Staatsinrichting; Kunstgeschiedenis en Kunstzinnige Vorming/Kunst; Filosofie; Godsdienst en Levensbeschouwing
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Wiskunde

Naam van de opleiding:	LVHO Wiskunde
CROHO-nummer:	68516
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Biologie

Naam van de opleiding:	LVHO Biologie
CROHO-nummer:	68502
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Natuurkunde

Naam van de opleiding:	LVHO Natuurkunde
CROHO-nummer:	68511
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Scheikunde

Naam van de opleiding:	LVHO Scheikunde
CROHO-nummer:	68513
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen

Naam van de opleiding:	LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen
CROHO-nummer:	68509
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Algemene Economie

Naam van de opleiding:	LVHO Algemene Economie
CROHO-nummer:	68501
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Masteropleiding LVHO Management en Organisatie

Naam van de opleiding:	LVHO Management en Organisatie
CROHO-nummer:	68518
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie:	Leiden
Varianten:	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2015

Educatieve minor

Niveau van de minor:	Beperkte tweedegraadsbevoegdheid onderbouw HAVO en VWO, i.c.m. vakinhoudelijke bacheloropleiding
Oriëntatie van de minor:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten binnen minor:	30 EC
Locatie:	Leiden

De educatieve minor is een keuzeonderdeel binnen de onderstaande bacheloropleidingen:

Bacheloropleiding	CROHO-nummer	Schoolvak
Nederlandse Taal en Cultuur	56804	Nederlands
Griekse en Latijnse Taal en Cultuur	56003	Grieks, Latijn en KCV
Franse Taal en Cultuur	56808	Frans
Duitse Taal en Cultuur	56805	Duits
Engelse Taal en Cultuur	56806	Engels
Chinastudies	56818	Chinese taal en cultuur
Latijns-Amerikastudies (Spaans)	56052	Spaans
Wiskunde	56980	Wiskunde
Natuurkunde	50206	Wiskunde
Sterrenkunde	50205	Wiskunde
Biologie	56860	Biologie
Biomedische wetenschappen	56990	Biologie
Natuurkunde	50206	Natuurkunde
Sterrenkunde	50205	Natuurkunde
Life Science & Technology	56286	Scheikunde

Molecular Science Technology	59308	Scheikunde
Bio-farmaceutische wetenschappen	50207	Scheikunde
Geschiedenis	56034	Geschiedenis en Staatsinrichting
Kunstgeschiedenis	56824	Kunsvakken I en Kunsvakken II
Politicologie	56606	Maatschappijleer
Bestuurskunde	56627	Maatschappijleer
Culturele Antropologie en Ontwikkelingsociologie	50035	Maatschappijleer
Wijsbegeerte	56081	Filosofie
Godgeleerdheid	56100	Godsdienst en levensbeschouwing
Wereldgodsdiensten / Religiewetenschappen (per 1-9-2014)	50202	Godsdienst en levensbeschouwing
Islamitische Theologie	56120	Godsdienst en levensbeschouwing

Administratieve gegevens van de instelling

Naam van de instelling: Universiteit Leiden
 Status van de instelling: bekostigde instelling
 Resultaat instellingstoets: positief

Kwantitatieve gegevens over de opleidingen en minor

De vereiste kwantitatieve gegevens zijn opgenomen in Bijlage 5.

Samenstelling van het panel

Het panel voor de clusterbeoordeling Universitaire Lerarenopleidingen bestond in totaal uit 24 panelleden:

Voorzitters:

- Prof. dr. Wim Jochems, emeritus hoogleraar Onderwijsinnovatie, en voormalig hoogleraar-directeur, Eindhoven School of Education, Technische Universiteit Eindhoven;
- Prof. dr. Antonia Aelterman, ere-hoofddocent Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent.

Panelleden (op alfabetische volgorde achternaam):

- Prof. dr. Ivo Arnold, hoogleraar Economic Education en vice-decaan Erasmus School of Economics, Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Dhr. Martien Bos MA (studentlid) student lerarenopleiding Nederlands, Vrije Universiteit Amsterdam;

- Prof. dr. Herman van den Bosch, hoogleraar managementwetenschappen, faculteit Managementwetenschappen, Open Universiteit;
- Prof. dr. Carla van Boxtel, coördinator masteropleiding Academisch Meesterschap, Universiteit van Amsterdam en directeur Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken (LEMM);
- Drs. Dick Bruinzeel Msc, voorzitter bestuur Stichting Werkkring, voorzitter college van bestuur Stichting CVO Alkmaar en omstreken, en voorzitter stuurgroep Academische Opleidingsschool Noord Holland-West;
- Dr. ir. Jaap Buitink, voormalig hoofd Universitaire Lerarenopleiding aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. Harrie Eijkelhof, hoogleraar-directeur Freudenthal Institute for Science and Mathematics Education, Faculteit Bètawetenschappen, Universiteit Utrecht;
- Prof. dr. Jean-Pierre de Greve, voorzitter van de commissie 'Education and Capacity Building' van de International Astronomical Union en hoogleraar astrofysica, Vrije Universiteit Brussel;
- Ir. Kees Kloet, rector-bestuurder Christelijk Lyceum Veenendaal;
- Dr. ir. Lenie Kneppers, docent Interfacultaire Lerarenopleiding en onderzoeker Research Institute Child Development and Education, Universiteit van Amsterdam;
- Dr. ir. Alma Kuijpers MSc (studentlid), voormalig student lerarenopleiding scheikunde, Universiteit Leiden (2011-2013), docent Chemie, Institute for Life Sciences & Chemistry, Hogeschool Utrecht;
- Mevr. Hanneke Kuipers Msc (studentlid), student lerarenopleiding Aardrijkskunde, Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. Jaap van Marle, ex-decaan faculteit Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit Nederland;
- Mevr. Chelsea O'Brien MA (studentlid), voormalig student lerarenopleiding Grieks en Latijn, Universiteit van Amsterdam (2012-2013), docent Latijn, Grieks en Klassieke Vorming, SG Huizermaat, Huizen;
- Prof. dr. Jules M. Pieters, emeritus-hoogleraar, ELAN, Instituut voor Lerarenopleiding, Wetenschaps- en techniekcommunicatie & Onderwijspraktijk, Universiteit Twente;
- Drs. Geert Popma, voorzitter van het College van Bestuur Stichting Apeldoorns Voortgezet Openbaar Onderwijs (AVOO);
- Dr. Frank Rob, voormalig voorzitter College van Bestuur Atlas College, Noord-Holland (tot juni 2013);
- Drs. Paul Scheltes, docent masteropleiding Professioneel Meesterschap, Centrum voor Nascholing, Amsterdam;
- Prof. dr. Peter Sloep, hoogleraar Welten-instituut en Lerarenuniversiteit Open Universiteit; en voormalig programmaleider onderzoek en development technology enhanced learning, Open Universiteit;
- Prof. dr. Marc de Vries, hoogleraar Science Education en bijzonder hoogleraar Reformatorische Wijsbegeerte, TU Delft;
- Drs. Kerensa de Waele, opleider in de academische opleidingsschool en docent Nederlands, Canisius College Nijmegen.

Gezien de omvang van het cluster is er voor gekozen om het panel te laten leiden door twee voorzitters. Professor Wim Jochems trad op als voorzitter tijdens de bezoeken aan Tilburg University, Wageningen Universiteit, de Universiteit Twente, de Universiteit Leiden, de Radboud Universiteit Nijmegen en de Vrije Universiteit Amsterdam. Professor Antonia Aelterman was voorzitter bij de bezoeken aan de Universiteit Utrecht, de Universiteit van

Amsterdam, Maastricht University, de Open Universiteit Nederland en de Rijksuniversiteit Groningen.

Voor ieder bezoek werd een subpanel samengesteld op basis van expertise en beschikbaarheid. Eventuele belangenconflicten werden onderzocht en voorkomen. Ieder subpanel bestond uit minimaal vijf panelleden.

Ieder subpanel werd op dezelfde manier ingericht. De voorzitters beschikken beide over algemene onderwijskundige expertise. Daarnaast bestond ieder panel uit een werkvelddeskundige, een studentlid en (vak)didactische/domein-experts. Bij het invullen van de vakdidactische expertise in het panel is uitgegaan van een onderscheid tussen het alfa-, bèta- en gammadomein. Wanneer het panel niet over de noodzakelijke expertise beschikte om alle opleidingen (en educatieve minoren) van een instelling te beoordelen, kon het besluiten om een onafhankelijke en deskundige referent in te schakelen. De NVAO heeft ingestemd met een werkwijze waarbij het initiatief voor het identificeren van hiaten in (vak)didactische expertise bij het panel zelf lag. Het panel beoordeelde vakdidactiek en het beleid van de universiteit met betrekking tot vakdidactisch onderzoek aan de hand van o.a. de kritische reflecties, de vakdidactische cursus- en toetsmaterialen, de vakdidactische eindwerken en de CV's van docenten. Het panel besloot op basis hiervan of het noodzakelijk was een referent in te schakelen.

Clustercoördinatoren van de clustervisitatie Universitaire Lerarenopleidingen waren de QANU-medewerkers drs. Linda te Marvelde (onderwijscoördinator) en Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (projectcoördinator). Zij werden in hun werkzaamheden ondersteund door Judith Huisman MA (assistent-projectleider). Drs. José van Zwieten trad op als secretaris van het panel tijdens de bezoeken aan Tilburg University, de Universiteit Utrecht en de Universiteit van Amsterdam. Bij de bezoeken aan de Universiteit Twente, de Radboud Universiteit Nijmegen, de Open Universiteit Nederland en de Rijksuniversiteit Groningen trad drs. Renate Prenen op als secretaris. Drs. Esther Poort was secretaris tijdens de bezoeken aan Wageningen University, de Universiteit Leiden, Maastricht University en de Vrije Universiteit Amsterdam.

De curricula vitae van de leden van het panel zijn opgenomen in Bijlage 1.

Werkwijze van het panel

Het panel hield haar formele startvergadering op 28 januari 2014. Tijdens de startvergadering werd het panel geïnstrueerd en werden het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling en het Beoordelingskader educatieve minoren toegelicht. Ook werd het domeinspecifieke referentiekader van de universitaire lerarenopleidingen besproken. Het domeinspecifieke referentiekader is opgenomen in Bijlage 2.

Veel kritische reflecties in het cluster kenmerkten zich door een hoog aggregatieniveau. De beschrijving van opleidingen en minoren was daarom vaak, m.n. op het gebied van de vakdidactiek, erg algemeen. Eén van de QANU-coördinatoren inventariseerde de kritische reflecties van alle opleidingen bij ontvangst telkens met een checklist op kwaliteit en op ontbrekende informatie, alvorens deze door te sturen naar de commissieleden. Op basis van deze inventarisatie werd er extra informatie opgevraagd die door de universiteiten (zoveel mogelijk) voorafgaand en tijdens het bezoek ter inzage werd gelegd.

De panelleden namen de kritische reflecties door en formuleerden voorafgaand aan ieder bezoek vragen en opmerkingen die aan de secretaris werden toegestuurd. De secretaris compileerde de vragen per onderwerp en/of gespreksgrremium. Eventuele vragen van de panelleden werden aan de instellingen gestuurd met het verzoek om een reactie. Naast de kritische reflecties lazen de panelleden eindproducten van afgestudeerden uit de educatieve masteropleidingen en bestudeerden zij producten van studenten die de educatieve minor hebben afgerond.

De NVAO richtlijn voor het opvragen en bestuderen van eindwerken is niet toepasbaar op het visitatiecluster van de Universitaire Lerarenopleidingen. Het grote aantal, en de inhoudelijke overlap tussen, educatieve masteropleidingen en schoolvakspecialisaties binnen de educatieve minor per universiteit vragen om maatwerk. In overleg met de NVAO is gekozen voor een werkwijze waarbij steeds minimaal vier eindproducten uit elk van de clusters van opleidingen (alfa, bèta, gamma) en minimaal één eindproduct uit elke opleiding (crophonummer) werden geselecteerd. Clusters (alfa, bèta, gamma) kunnen qua omvang (studentenaantallen) en qua inhoud (grootte van verschillen in vakdidactiek) verschillen. Iedere universiteit werd uitgenodigd een onderbouwd voorstel aan het panel te doen voor de werkwijze bij de selectie van eindproducten. Daarin gaven zij aan welk extra aantal eindproducten uit welk(e) cluster(s) geselecteerd zou moeten worden om een evenwichtig totaalbeeld te geven. Het panel nam het voorstel van iedere universiteit in overweging bij het maken van de selectie. Wat betreft de selectie van (eind)producten uit de educatieve minor werden zoveel mogelijk dezelfde principes gehanteerd.

In de praktijk selecteerde het panel bij iedere universiteit op basis van bovenstaande principes *afgestudeerden* en bestudeerde het panel van iedere geselecteerde afgestudeerde verschillende (eind)producten om het eindniveau te kunnen bepalen. Bij de selectie van afgestudeerden heeft het panel aandacht besteed aan spreiding over opleidingsscholen en stratificatie in cijfers.

Bezoek

Tijdens de voorbereidende vergadering van ieder bezoek werd de visitatie concreet voorbereid en werden er afspraken gemaakt over de taakverdeling op grond van inhoudelijke expertise. Het panel benadrukt dat zij als collectief verantwoordelijk is voor de oordeelsvorming en het eindrapport.

Voorafgaand aan ieder bezoek maakte de projectcoördinator een conceptprogramma voor de (dag)indeling van het bezoek. Dit concept werd in samenspraak tussen de voorzitter, de projectcoördinator, de secretaris en de contactpersoon van de betreffende universiteit aangepast aan de specifieke situatie van de opleiding(en). Tijdens de bezoeken is gesproken met een (representatieve) vertegenwoordiging van het management, de afgestudeerden, de opleidingscommissie, de examencommissie, stagebegeleiders (vanuit de universiteit en de school) en schoolleiders/afnemend veld. Daarnaast werd er uitdrukkelijk naar gestreefd om per opleiding en/of educatieve minorvariant te spreken met student- en docentvertegenwoordigers van de beoordeelde opleidingen. Op verzoek van het panel heeft de instelling gesprekspartners geselecteerd binnen de door het panel aangegeven kaders. Voorafgaand aan het bezoek heeft het panel een overzicht ontvangen van de gesprekspartners en ingestemd met de door de instelling gemaakte selectie. Een overzicht van het programma met alle gesprekspartners is opgenomen in Bijlage 6.

Tijdens ieder bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal en gaf zij gelegenheid tot een spreekuur ten behoeve van betrokkenen bij de opleiding(en) en/of

educatieve minor die zich voorafgaand aan het bezoek hadden aangemeld. Indien één of meerdere (eind)producten van geselecteerde afgestudeerden hiertoe na bestudering door het panel aanleiding gaven, werd er in alle gevallen een extra gesprek gearrangeerd met begeleiders van deze eindwerken.

Het panel heeft het laatste deel van het bezoek gebruikt voor een discussie over de beoordeling van de opleidingen en/of educatieve minor en de voorbereiding op de mondelinge rapportage. Aan het einde van elk bezoek heeft de voorzitter in een openbare mondelinge rapportage de eerste bevindingen van het panel gepresenteerd. Daarbij ging het steeds om een aantal algemene waarnemingen en eerste indrukken voor de opleiding(en) en/of de educatieve minor.

Om de consistentie in beoordeling binnen het cluster te waarborgen was bij iedere eindvergadering van de bezoeken een clustercoördinator vanuit QANU aanwezig, enerzijds om de bevindingen van de voorgaande bezoeken in te brengen, en anderzijds om het panel te attenderen op haar wijze van oordelen. Daarnaast kwamen de voorzitters, clustercoördinatoren en secretarissen tijdens de bezoeken tussentijds drie keer bij elkaar om de werkwijze bij beoordeling tijdens de bezoeken af te stemmen en opleidingsoverstijgende thema's te bespreken en te ijken. Het ging daarbij niet om het vaststellen van vergelijkende oordelen, doel van deze overleggen was om de criteria die het panel bij de verschillende bezoeken hanteerde gelijk te laten lopen. De definitieve oordelen werden daarom pas na de bezoeken vastgesteld.

Rapportage

Vlak na ieder bezoek stelde de secretaris een korte, schriftelijke samenvatting op van de belangrijkste bevindingen en overwegingen van de commissie en stuurde deze naar het panel en de QANU-coördinatoren. De secretaris stelde vervolgens op basis van de bevindingen van het panel, per instelling, een conceptrapport op. Het conceptrapport is voorgelegd aan de panelleden die bij het bezoek aanwezig waren. Aan het einde van de bezoeken werden alle overwegingen en oordelen geïkt en vastgesteld, waarna de rapportages aan de betrokken instelling werd voorgelegd ter toetsing van feitelijke onjuistheden. Het commentaar van de instelling is met de voorzitter en, indien nodig, met de overige commissieleden besproken. Vervolgens is het rapport definitief vastgesteld.

Bijzonderheden van het bezoek aan de Universiteit Leiden

Het bezoek van het visitatiepanel Universitaire Lerarenopleidingen aan het ICLON van de Universiteit Leiden vond plaats op 24-27 maart 2014. Van het inloopsprekuren is geen gebruik gemaakt.

Het panel dat de educatieve masteropleidingen en de educatieve minor van de de Universiteit Leiden beoordeelde bestond uit:

- Prof. dr. Wim Jochems (voorzitter), emeritus hoogleraar Onderwijsinnovatie aan de Eindhoven School of Education, Technische Universiteit Eindhoven;
- Prof. dr. Jaap van Marle, decaan faculteit Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit Nederland;
- Prof. dr. Harrie Eijkelhof, hoogleraar-directeur van het Freudenthal Institute for Science and Mathematics Education, Faculteit Bètawetenschappen, Universiteit Utrecht;

- Prof. dr. Herman van den Bosch, hoogleraar managementwetenschappen aan de faculteit Managementwetenschappen van de Open Universiteit, tot 2011 decaan van dezelfde faculteit;
- Drs. Geert Popma, voorzitter van het College van Bestuur van Stichting Apeldoorns Voortgezet Openbaar Onderwijs (AVOO);
- Dhr. Martien Bos MA (studentlid) lerarenopleiding Nederlands aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Het panel werd ondersteund door Esther Poort, die optrad als secretaris.

Het College van Bestuur van de Universiteit Leiden en de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) hebben ingestemd met de samenstelling van het panel voor de beoordeling.

Om het gerealiseerde eindniveau van de opleidingen en de educatieve minor(en) te bepalen hebben de coördinator en voorzitter van het panel eindproducten van 25 studenten uit de educatieve masteropleidingen en van 16 studenten uit de educatieve minor geselecteerd (zie Bijlage 7). Het panel heeft de eindproducten voor het bezoek beoordeeld en de beoordelingen tijdens het voorbereidende overleg besproken.

Tijdens het bezoek is aanvullende documentatie opgevraagd om een beter beeld te krijgen van de wijze waarop de vakdidactische component in de verschillende educatieve masteropleidingen en minorvarianten is ingevuld. Dit betrof studiehandleidingen, boeken, readers en overige literatuur. Tijdens het bezoek aan het ICLON is een extra gesprek gearrangeerd met enkele begeleiders van eindwerken.

Beslisregels Masteropleidingen

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 22 november 2011) heeft het panel in de beoordeling van de Masteropleidingen de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een (inter)nationaal voorbeeld.

Beslisregels educatieve minoren

Het panel heeft de educatieve minor beoordeeld op basis van het Beoordelingskader educatieve minoren van de NVAO d.d. 15 juli 2013.

Het paneloordeel over de educatieve minor kan positief of negatief zijn.

De NVAO baseert haar oordeel van de educatieve minor op de beoordeling van het panel, maar heeft daarbij een eigen verantwoordelijkheid.

Het oordeel over de educatieve minor wordt opgenomen in het accreditatiebesluit van de bacheloropleiding(en) welke gelijktijdig met de educatieve minor beoordeeld wordt. De geldigheidstermijn van de educatieve minor is daarmee ook gelijk aan de accreditatietermijn van de betreffende opleiding(en).

Samenvattend oordeel van het panel

Inleiding

De Universiteit Leiden heeft via een gemeenschappelijke regeling de verantwoordelijkheid voor het verzorgen van alle educatieve opleidingen binnen de instelling aan het Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Nascholing (ICLON) gedelegeerd. Op grond van deze regeling verzorgt het ICLON de oriëntatie op de onderwijsberoepspraktijk in de bachelorfase ('educatieve minor'; 30 EC) voor zestien schoolvakken en acht masteropleidingen Leraar Voorbereidend Hoger Onderwijs (60 EC) voor in totaal achttien schoolvakken. Als interfacultair centrum wordt het ICLON bestuurd door een Bestuursraad, bestaande uit decanen van betrokken faculteiten. Iedere educatieve opleiding heeft een vakinhoudelijke 'thuisbasis' bij een Leidse faculteit.

Het panel heeft vastgesteld dat er een adequate organisatie ten grondslag ligt aan de opleidingen van het ICLON. Het ICLON is duidelijk geïntegreerd in de Universiteit Leiden mede doordat alle lerarenopleidingen centraal georganiseerd zijn. Aandachtspunt bij een dergelijke manier van organiseren is uiteraard dat de betrokkenheid van de faculteiten gewaarborgd blijft, met name ten aanzien van het stimuleren van de instroom. Dit geldt in het bijzonder voor de faculteiten die bachelors verzorgen voor de tekortvakken (vooral bètavakken).

De lerarenopleidingen van het ICLON worden in nauwe samenwerking met scholen in het voortgezet onderwijs uitgevoerd. Op leidinggevend niveau wordt de samenwerking tussen het ICLON en scholen voor voortgezet onderwijs – naast bilaterale contacten – besproken in de Raad van Rectoren. Het panel heeft uit de gesprekken tijdens het bezoek geconcludeerd dat er zowel op leidinggevend niveau als op uitvoerend niveau een sterke relatie met het voortgezet onderwijs bestaat. Het panel adviseert om naar manieren te zoeken om deze samenwerking ook op bestuurlijk niveau te organiseren. Volgens het panel kan een directe bestuurlijke relatie tussen de Raad van Rectoren en het bestuur van de faculteiten bijdragen aan het versterken van de betrokkenheid van de faculteiten bij het ICLON.

Samenvatting oordeel educatieve masteropleidingen

Het panel heeft vastgesteld dat de omschrijvingen van de eindkwalificaties in lijn zijn met het domeinspecifieke referentiekader en direct gerelateerd zijn aan de zeven wettelijk vastgestelde bekwaamheidseisen voor het beroep van leraar VHO. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan de nationale eisen. Het panel juicht het toe dat er voor de invulling van de competentie 'reflectie en ontwikkeling' gekozen is voor een koppeling met de vakdidactische praktijk. Het panel constateert verder dat de opleidingen de eindkwalificaties duidelijk en expliciet gerelateerd hebben aan de Dublindescriptoren.

Het panel heeft de onderwijsleeromgeving van de lerarenopleidingen van het ICLON bestudeerd en vastgesteld dat de opleidingen een inhoudelijk sterk programma hebben en dat er sprake is van een duidelijk gestructureerd en samenhangend curriculum. Het panel concludeert dat de verschillende onderdelen van het curriculum studenten voldoende in staat stellen om de eindtermen van de opleiding te realiseren.

Het panel heeft vastgesteld dat studenten in het algemene cursorische gedeelte een goed overzicht krijgen van de theorieën op het gebied van klassenmanagement, algemene didactiek en pedagogiek toegespitst op het voortgezet onderwijs. Tevens heeft het panel geconstateerd dat het ICLON de landelijk vastgestelde ingangseisen hanteert en dat daarmee het vakinhoudelijk masterniveau van de studenten voldoende is gewaarborgd. Daarnaast

concludeert het panel na bestudering van de invulling van de vakdidactiek voor de achttien verschillende schoolvakken dat de studenten na afronding van de opleiding een adequate vakdidactische basis hebben. Het panel is van mening dat de invulling van de vakdidactiek voor de vier bètavakken uitsteekt boven het gemiddelde niveau van alle LVHO-opleidingen die het ICLON aanbiedt. De bronnen voor de vakdidactiek van de vier bètavakken omvatten een breed overzicht van de internationale wetenschappelijke literatuur, vakliteratuur in vak-tijdschriften en geven inzicht in verschillende keuzes en perspectieven die er bestaan binnen het specifieke schoolvak. Ook de vakdidactiek voor drie van de elf afstudeerrichtingen van de LVHO-opleiding Geesteswetenschappen is volgens het panel goed. Dit betreft de schoolvakken Nederlands, Geschiedenis en Staatsinrichting en Culturele en Kunstzinnige Vorming. Het panel heeft geconstateerd dat deze drie schoolvakken gebruik maken van een breed scala aan bronnen met een goede (internationale) wetenschappelijke oriëntering.

Het panel heeft vastgesteld dat de opleiding zich kenmerkt door een sterke integratie van theorie en praktijk. Deze integratie vindt continu plaats in een reeks opbouwende opdrachten waarin de theorie en praktijk aan elkaar worden gerelateerd en de integratie wordt nog eens versterkt doordat de theorie docenten twee maal als supervisor de stageschool bezoeken. Het panel is van mening dat deze integratie een sterk punt van het ICLON is.

Het panel stelt vast dat de opleiding van academisch niveau is. De gebruikte literatuur in het algemene cursorische gedeelte is grotendeels van academisch niveau en de vertegenwoordigers van de scholen voor voortgezet onderwijs hebben expliciet aangegeven de academische attitude van de studenten als belangrijke meerwaarde te zien. Het academisch karakter van de opleidingen is verder goed verankerd in het Vakdidactisch ontwerponderzoek dat studenten uitvoeren.

Het onderwijs en de begeleiding vanuit het ICLON worden verzorgd door gekwalificeerde en gemotiveerde docenten. Wel pleit het panel voor het vergroten van het aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici van het alfa- en gammacluster. De kwaliteit van de begeleiding op de stagescholen is volgens het panel voldoende geborgd doordat de meeste studenten stage lopen op een opleidingsschool. De meeste begeleiders op de stagescholen hebben een trainingstraject gevolgd bij het ICLON. Het panel is onder de indruk van de betrokkenheid van de stagescholen en de manier waarop de begeleiding aan de studenten wordt vormgegeven. Studenten zijn tevreden over de begeleiding die zij krijgen vanuit de stageschool.

Het panel heeft waargenomen dat de instroomcijfers sterk verschillen per opleiding en pleit voor een gedifferentieerd beleid waarbij de instroom van tekortvakken wordt gestimuleerd en de instroom van overschotvakken wordt afgeremd.

Het panel concludeert dat het programma studeerbaar is, maar dat de doorstroom niet optimaal is. Het panel heeft de indruk dat de doorstroom van de opleiding bevorderd kan worden door gestelde deadlines strakker te hanteren.

Het ICLON heeft één opleidingscommissie waarin zowel minor- als masterstudenten vanuit verschillende opleidingsgroepen en trajecten zitten. Het panel heeft vastgesteld dat de opleidingscommissie op een adequate wijze de opleidingen evalueert. Wel is het panel van mening dat de opleidingscommissie een meer proactieve houding zou kunnen innemen door meer oog te hebben voor zaken die niet direct door studenten worden aangedragen.

Het panel is nagegaan of de opleidingen beschikken over een adequaat systeem van toetsing en of studenten de beoogde eindkwalificaties realiseren. Het panel heeft vastgesteld dat de opleiding een adequate systematiek hanteert om de leerdoelen van de verschillende vakken te beoordelen. De rubrics en bijbehorende beoordelingsformulieren bieden een goede mogelijkheid om de beoordeling en de feedback te integreren. Wel is er volgens het panel verbetering mogelijk in de reconstrueerbaarheid van het eindoordeel van het praktijkgedeelte. Het panel adviseert om de bewijsvoering rondom dit eindoordeel op een meer transparante en gestructureerde wijze te archiveren.

Het ICLON heeft één examencommissie voor het gehele cluster van educatieve master- en minoropleidingen. De examencommissie bestaat uit een voorzitter (tot 1 oktober 2013 een uhd en sindsdien een hoogleraar), secretaris en vijf leden. De examencommissie is zo samengesteld dat de studieonderdelen uit het opleidingsprogramma en de drie clusters van vakdidactiek (taal-, bèta- en gammavakken) zijn vertegenwoordigd. Het panel heeft vastgesteld dat de examencommissie van het ICLON haar taak op een adequate wijze uitvoert. Wel is het panel van mening dat de examencommissie een meer proactieve houding dient aan te nemen. Dit is volgens het panel vooral van belang gezien het specifieke karakter van het beoordelingssysteem rondom het praktijkgedeelte van de opleidingen. Het panel heeft na bestudering van een selectie van eindwerken en op basis van het functioneren van alumni in het werkveld vastgesteld dat het eindniveau van de lerarenopleidingen is gewaarborgd en dat de opleidingen studenten afleveren die de beoogde eindkwalificaties realiseren.

Samenvatting oordeel educatieve minor

De educatieve minor van ICLON bestaat uit de onderdelen uit het eerste semester van de universitaire lerarenopleidingen.

Het panel stelt vast dat de beoogde eindkwalificaties van de educatieve minor van het ICLON ontleend zijn aan de landelijk geformuleerde doelstellingen van lerarenopleidingen die opleiden tot een beperkte tweedegraads bevoegdheid. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale eisen.

Het panel heeft de onderwijsleeromgeving van de educatieve minor van het ICLON bestudeerd en vastgesteld dat de minor een inhoudelijk sterk programma heeft en dat er sprake is van een duidelijk gestructureerd en samenhangend curriculum. Het panel concludeert dat de verschillende onderdelen van het curriculum studenten voldoende in staat stellen om de eindtermen van de minor te realiseren.

Het panel heeft vastgesteld dat studenten in het algemene cursorische gedeelte een goed overzicht krijgen van de theorieën op het gebied van klassenmanagement, algemene didactiek en pedagogiek toegespitst op het voortgezet onderwijs. Wel heeft het panel vastgesteld dat het studiemateriaal dat wordt gebruikt in het cursorische gedeelte meer op de onderbouw georiënteerd zou kunnen worden.

Het panel heeft geconstateerd dat het ICLON de landelijk vastgestelde verwantschapstabel als ingangseis hanteert en dat daarmee het vakinhoudelijk niveau van de studenten voldoende is gewaarborgd. Na bestudering van de invulling van de vakdidactiek voor de zestien verschillende schoolvakken concludeert het panel dat de vakdidactiek voor alle schoolvakken op zijn minst adequaat is. De vakdidactiek voor de vier bètavakken steekt uit boven het gemiddelde en wordt door het panel als goed beoordeeld. De bronnen voor de vakdidactiek van de vier bètavakken omvatten een breed overzicht van de internationale wetenschappelijke literatuur, vakliteratuur in vaktijdschriften en geven inzicht in verschillende keuzes en

perspectieven die er bestaan binnen het specifieke schoolvak. Ook is het panel van mening dat de vakdidactiek voor de schoolvakken Nederlands, ‘Geschiedenis en Staatsinrichting’ en ‘Culturele en Kunstzinnige Vorming’ bovengemiddeld is en als goed zijn te beoordelen. Deze drie schoolvakken maken gebruik van een breed scala aan bronnen met een goede (internationale) wetenschappelijke oriëntering.

Het panel heeft vastgesteld dat de minor zich kenmerkt door een sterke integratie tussen theorie en praktijk. Deze integratie vindt continu plaats in een reeks opbouwende opdrachten waarin de theorie en praktijk aan elkaar worden gerelateerd en de integratie wordt nog eens versterkt doordat de theori docenten als supervisor de stageschool bezoeken. Het panel is van mening dat deze integratie een sterk punt van het ICLON betreft.

Het panel stelt vast dat gebruikte literatuur in het algemene cursorische gedeelte grotendeels van academisch niveau is. De vertegenwoordigers van de scholen voor voortgezet onderwijs hebben expliciet aangegeven de academische attitude van de studenten als belangrijke meerwaarde te zien.

De trajecten voor educatieve minoren worden aangeboden in twee varianten: een opleiding van één semester (het blokmodel) en een opleiding gespreid over twee semesters (het lintmodel). Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken over de voor- en nadelen van de twee modellen en concludeert dat beide modellen in de praktijk goed werkbaar zijn; dit geldt zowel voor de studenten als voor de docenten van het ICLON en de begeleiders op de stagescholen.

Het onderwijs en de begeleiding vanuit het ICLON worden verzorgd door gekwalificeerde en gemotiveerde docenten. Wel pleit het panel voor het vergroten van het aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici van het alfa- en gammacluster. De kwaliteit van de begeleiding op de stagescholen is volgens het panel voldoende geborgd doordat de meeste studenten stage lopen op een opleidingsschool. De meeste begeleiders op de stagescholen hebben een trainingstraject gevolgd bij het ICLON. Het panel is onder de indruk van de betrokkenheid van de stagescholen en de manier waarop de begeleiding aan de studenten wordt vormgegeven. Studenten zijn tevreden over de begeleiding die zij krijgen vanuit de stageschool.

Het panel heeft waargenomen dat, evenals bij de master, de instroomcijfers voor de minor sterk verschillen per schoolvak en pleit voor een gedifferentieerd beleid waarbij de instroom van tekortvakken wordt gestimuleerd en de instroom van overschotvakken wordt afgeremd.

Het ICLON heeft één opleidingscommissie waarin zowel minor- als masterstudenten vanuit verschillende opleidingsgroepen en trajecten zitten. Het panel heeft vastgesteld dat de opleidingscommissie op een adequate wijze de opleidingen en de minor evalueert. Wel is het panel van mening dat de opleidingscommissie een meer proactieve houding zou kunnen innemen door meer oog te hebben voor zaken die niet direct door studenten worden aangedragen.

Het panel is nagegaan of de minor beschikt over een adequaat systeem van toetsing en of studenten de beoogde eindkwalificaties realiseren. Het panel heeft vastgesteld dat de minor een adequate systematiek hanteert om de leerdoelen van de verschillende vakken te beoordelen. De rubric en bijbehorende beoordelingsformulieren bieden een goede mogelijkheid om de beoordeling en de feedback te integreren. Wel is er volgens het panel verbetering mogelijk in de reconstrueerbaarheid van het eindoordeel van het praktijkgedeelte.

Het panel adviseert om de bewijsvoering rondom dit eindoordeel op een meer transparante en gestructureerde wijze te archiveren.

Het ICLON heeft één examencommissie voor het gehele cluster van educatieve masteropleidingen en minorvarianten. De examencommissie bestaat uit een voorzitter (tot 1 oktober 2013 een uhd en sindsdien een hoogleraar), secretaris en vijf leden. De examencommissie is zo samengesteld dat de studieonderdelen uit het opleidingsprogramma en de drie clusters van vakdidactiek (taal-, bèta- en gammavakken) zijn vertegenwoordigd. De rol voor de examencommissie is voor de minor formeel gedelegeerd vanuit de faculteiten. Het panel heeft vastgesteld dat de examencommissie van het ICLON haar taak op een adequate wijze uitvoert. Wel is het panel van mening dat de frequentie en de omvang waarmee de examencommissie steekproeven uitvoert om de wijze van beoordeling te toetsen, verhoogd kunnen worden. Dit geldt in het bijzonder voor de toetsing van het praktijkgedeelte, gegeven het specifieke karakter van het beoordelingssysteem.

Voor de schoolvakken Chinees en Filosofie zijn er nog geen studenten die de minor hebben afgerond en kan het panel geen oordeel geven over het gerealiseerde eindniveau. Voor de andere veertien schoolvakken heeft het panel gekeken naar de eindproducten bij de onderdelen Pedagogiek, Vakdidactiek en Praktijk. Het panel heeft geconstateerd dat deze van voldoende niveau zijn. Het panel concludeert op basis hiervan en op basis van de gesprekken dat het gerealiseerde eindniveau in de minor voldoet aan wat van een beperkte tweedegraads docent verwacht mag worden.

Het panel beoordeelt de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding LVHO Wiskunde:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding LVHO Biologie:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding LVHO Natuurkunde:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

Masteropleiding LVHO Scheikunde:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

Masteropleiding LVHO Algemene Economie:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

Masteropleiding LVHO Management en Organisatie:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

Educatieve minor

Algemeen eindoordeel positief

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle leden van het panel kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 7 november 2014

Prof. dr. W. Jochems
Voorzitter

Drs. E. Poort
Secretaris

Organisatie van de educatieve masteropleidingen en educatieve minor

De Universiteit Leiden heeft via een gemeenschappelijke regeling de verantwoordelijkheid voor het verzorgen van alle educatieve opleidingen binnen de instelling aan het ICLON gedelegeerd. Op grond van deze regeling verzorgt het ICLON de oriëntatie op de onderwijsberoepspraktijk in de bachelorfase (educatieve minor; 30 EC) voor zestien schoolvakken en acht masteropleidingen Leraar Voorbereidend Hoger Onderwijs (60 EC) voor in totaal achttien schoolvakken. Als interfacultair centrum wordt het ICLON bestuurd door een Bestuursraad, bestaande uit de decanen van de zeven Leidse faculteiten. De Bestuursraad is onder meer belast met de goedkeuring van het onderwijs- en onderzoeksprogramma en de vaststelling van het jaarverslag.

Iedere educatieve opleiding heeft een vakinhoudelijke ‘thuisbasis’ bij een Leidse faculteit: Geesteswetenschappen (elf schoolvakken, samengebracht onder één Educatieve Master), Wiskunde en Natuurwetenschappen (Biologie, Scheikunde, Natuurkunde en Wiskunde), Sociale Wetenschappen (Maatschappijleer & Maatschappijwetenschappen) en Rechtsgeleerdheid (i.c. het Instituut voor Fiscale en Economische wetenschappen; Algemene Economie en Management & Organisatie). Het contact met de faculteiten wordt voor deze opleidingen vooral onderhouden door de betreffende vakdidacticus, die daartoe een zogenaamde 0-aanstelling bij de betreffende faculteit heeft.

Het panel heeft vastgesteld dat er een adequate organisatie ten grondslag ligt aan de opleidingen van het ICLON. Het ICLON is duidelijk gepositioneerd in de Universiteit Leiden mede doordat alle lerarenopleidingen bij elkaar zitten. Aandachtspunt bij een dergelijke manier van organiseren is uiteraard dat de betrokkenheid van de faculteiten gewaarborgd blijft, met name ten aanzien van het stimuleren van de instroom. Dit geldt in het bijzonder voor de faculteiten die bachelors verzorgen voor de tekortvakken (vooral bètavakken). Uit de gesprekken is de indruk verkregen dat vooral studenten uit de bètavakken meer gestimuleerd en gesteund zouden kunnen worden vanuit de faculteit om een lerarenopleiding te volgen. Het panel adviseert om naar manieren te zoeken om de banden met de faculteiten te versterken.

De lerarenopleidingen van het ICLON worden in nauwe samenwerking met scholen in het voortgezet onderwijs uitgevoerd. Afspraken over de samenwerking met scholen bij de begeleiding en beoordeling van studenten zijn voor iedere school vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst. Op leidinggevend niveau wordt de samenwerking tussen het ICLON en scholen voor voortgezet onderwijs – naast bilaterale contacten – besproken in de Raad van Rectoren. Deze raad komt vijf keer per jaar bijeen. Het overleg heeft betrekking op het beleid en de samenwerking inzake lerarenopleiding, nascholing, (wetenschappelijk) onderwijsonderzoek en zaken op het gebied van de aansluiting tussen het voortgezet onderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Het panel heeft uit de gesprekken tijdens het bezoek geconcludeerd dat er zowel op leidinggevend niveau als op uitvoerend niveau een sterke relatie met het voortgezet onderwijs bestaat. Het panel adviseert om naar manieren te zoeken om deze samenwerking ook op bestuurlijk niveau te organiseren. Volgens het panel kan een directe bestuurlijke relatie tussen de Raad van Rectoren en het bestuur van de faculteiten bijdragen aan het versterken van de betrokkenheid van de faculteiten bij het ICLON.

Het ICLON heeft één opleidingscommissie waarin zowel minor- als masterstudenten vanuit verschillende opleidingsgroepen en trajecten zitten. Ook is er één examencommissie voor het

gehele cluster van educatieve master- en minoropleidingen. De examencommissie is zo samengesteld dat de studieonderdelen uit het opleidingsprogramma en de drie clusters van vakdidactiek (alfa, bèta- en gammavakken) zijn vertegenwoordigd.

Deel I – Masteropleidingen

Behandeling van de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling, voor zover van toepassing op alle educatieve masteropleidingen

---

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Het domeinspecifieke referentiekader voor universitaire lerarenopleidingen is in 2013 ten behoeve van de visitatie opgesteld door de Interdisciplinaire Commissie Lerarenopleidingen (ICL). Hierin zijn, aansluitend op de Wet op beroepen in het onderwijs (Wet BIO), zeven competenties geformuleerd waaraan een afgestudeerde van een universitaire lerarenopleiding moet voldoen:

- Interpersoonlijke competentie;
- Pedagogische competentie;
- Vakinhoudelijke en didactische competentie;
- Organisatorische competentie;
- Competentie in het samenwerken met collega's;
- Competentie in het samenwerken met de omgeving;
- Competentie in reflectie en ontwikkeling.

Per competentie is in de vorm van bekwaamheidseisen geformuleerd welke kennis en kunde is vereist.

Bij het formuleren van de eindkwalificaties van de ICLON-Lerarenopleidingen is ervoor gekozen om de zeven competenties en bijbehorende bekwaamheidseisen te ordenen naar zes docentrollen die voor de studenten herkenbaar zijn in de beroepspraktijk. Deze zijn respectievelijk: de docent als 1) professional, 2) regisseur, 3) pedagoog, 4) vakdidacticus, 5) lid van de schoolorganisatie en 6) onderzoeker. De docentrol 'onderzoeker' (BIO competentie 'reflectie en ontwikkeling') krijgt in de ICLON-Lerarenopleidingen een specifieke invulling als 'vakdidactisch onderzoeker'. Deze invulling is in overeenstemming met het accent dat de lerarenopleidingen van het ICLON leggen op het academisch niveau van de te bereiken vakdidactische bekwaamheid en de nadruk om onderzoek te doen naar de eigen klaspraktijk. In de kritische reflectie is beschreven hoe de eindkwalificaties zijn gerelateerd aan de Dublin-descriptoren.

Overwegingen

Het panel heeft vastgesteld dat de omschrijvingen van de eindkwalificaties in lijn zijn met het domeinspecifieke referentiekader en direct gerelateerd zijn aan de zeven wettelijk vastgestelde bekwaamheidseisen voor het beroep van leraar VHO. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale eisen. Het panel juicht het toe dat er voor de invulling van de competentie 'reflectie en ontwikkeling' gekozen is voor een koppeling met de

vakdidactische praktijk en is van mening dat dit bijdraagt aan een versterking van de vakdidactische ontwikkeling van studenten. Het panel constateert verder dat de opleidingen de eindkwalificaties duidelijk en expliciet gerelateerd hebben aan de Dublindescriptoren.

Conclusie

Het panel beoordeelt Standaard 1 voor alle opleidingen als voldoende.

Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Wiskunde: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Biologie: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Natuurkunde: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Scheikunde: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Algemene Economie: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Management en Organisatie: het panel beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Programma

De ICLON-Lerarenopleidingen kennen een voltijd- en een deeltijdvariant. Bij de laatste is het programma uitgesmeerd over twee academische jaren (vier semesters). Alle lerarenopleidingen van het ICLON hebben dezelfde curriculumstructuur. Dit curriculum beslaat 60 EC verdeeld over twee semesters. Het eerste semester bestaat uit vier componenten:

- Leren en instructie 1 (5 EC)
- Vakdidactiek 1 (5 EC)
- Pedagogiek (5 EC)
- Praktijk 1 (15 EC)

Het tweede semester omvat vijf componenten:

- Leren en instructie 2 (2 EC)
- Vakdidactiek 2 (5 EC)
- Vakdidactisch ontwerponderzoek (7 EC)
- Keuzemodule (1 EC)
- Praktijk 2 (15 EC)

De cursussen Leren en instructie 1 en 2 bestaan uit bijeenkomsten waarin mede aan de hand van de praktijkervaringen van de student achterliggende theorie wordt behandeld op het gebied van klassenmanagement, algemene didactiek, pedagogiek en schoolorganisatie. De cursus Leren en instructie 1 kent wekelijkse bijeenkomsten. Het aantal bijeenkomsten van Leren en instructie 2 varieert en wordt mede bepaald door de leerbehoeften van de specifieke groep studenten. Het panel heeft de inhoud van deze cursussen bestudeerd en concludeert dat studenten hierin een adequate introductie in didactiek krijgen. De cursussen hanteren herkenbare en recentelijke literatuur en werken met een reeks opbouwende opdrachten waarbij de theorie en praktijk aan elkaar worden gerelateerd. De gebruikte literatuur is grotendeels van academisch niveau. De integratie tussen theorie en praktijk wordt versterkt doordat elke student een theorieducent van het studieonderdeel Leren en instructie 1 en 2 krijgt toegewezen als supervisor die twee maal een bezoek aflegt op de stageschool. Het panel waardeert dit zeer.

De cursus Pedagogiek bestaat uit vijf werkcolleges waarbij aan de hand van recente theorie over de psychologie van de adolescentie wordt ingegaan op het pedagogisch handelen in de klas en in de school. Daarnaast zijn er twee themabijeenkomsten gericht op het trainen van gespreksvaardigheden in relatie tot leerlingen en ouders. Het panel juicht het toe dat er specifieke aandacht in het programma is voor het onderdeel pedagogiek, toegespitst op het voortgezet onderwijs. Studenten waarderen de opdracht waarbij zij een individuele casus beschrijven op basis van de theoretische kaders die zij krijgen aangeboden in dit vak. Dit

biedt hen een goede mogelijkheid om de theoretische kennis te koppelen aan de praktijk. Het panel is van oordeel dat dit een goede functionele opdracht is waarbij op een adequate wijze de theorie en de praktijk wordt geïntegreerd.

Vakdidactiek

Het vakdidactische deel van de lerarenopleidingen omvat drie onderdelen: vakdidactiek 1 (5 EC), vakdidactiek 2 (5 EC) en vakdidactisch ontwerponderzoek (7 EC). De cursus Vakdidactisch ontwerponderzoek is in de afgelopen jaren sterk ontwikkeld. In de huidige opzet voeren studenten een vakdidactisch ontwerponderzoek uit waarbij zij worden begeleid door een vakdidacticus en een onderzoeker. Op basis van literatuur worden ontwerpcriteria geformuleerd en wordt onderwijsmateriaal gemaakt. Dit onderwijsmateriaal gebruiken studenten in de stageschool en zij koppelen hier een evaluatieonderzoek aan. Het panel juicht het toe dat het onderzoek direct gekoppeld is aan de vakdidactische praktijk en is van mening dat dit voor studenten een goede mogelijkheid is om in aanraking te komen met de wetenschappelijke vakdidactische literatuur. Op deze wijze geven de Leidse masteropleidingen een volwaardige positie aan de vakdidactiek.

In vakdidactiek 1 staat het maken van keuzes over het wat en hoe van vaklessen centraal, waarbij de student in een achttal werkcolleges de cyclus doorloopt van ontwerpen, uitvoeren in de praktijk, evaluatie van lessen en theoretische analyse van de lessen. Voor de schoolvakken die zowel in de onderbouw als bovenbouw worden gegeven, staat in vakdidactiek 1 het geven van lessen in de onderbouw centraal waarbij het accent ligt op het ontwerpen en geven van eenvoudige, activerende lessen aan de hand van een schoolboek. De masterstudenten volgen deze cursus gezamenlijk met de minorstudenten. Vakdidactiek 2 bestaat eveneens uit acht werkcolleges waarbij het accent vooral ligt op het ontwerpen, geven en evalueren van een serie activerende, samenhangende lessen voor de bovenbouw aan de hand van eigen inzichten en opvattingen over goed vakonderwijs.

Het panel heeft de invulling van cursussen Vakdidactiek 1 en 2 voor de achttien verschillende schoolvakken onderzocht. Voorafgaand en tijdens het bezoek heeft het panel voor ieder schoolvak de gebruikte literatuur, de studiehandleiding en de CV's van de betrokken vakdidactici bestudeerd. Ook zijn voor ieder schoolvak de eindwerken (waaronder het eindwerk bij Vakdidactisch ontwerponderzoek) van ten minste één student bestudeerd. Daarnaast is tijdens het bezoek gesproken met de vakdidactici en is aan de studenten en alumni gevraagd hoe zij de vakdidactiek voor hun schoolvak ervaren of hebben ervaren. Ook is nagegaan wat de rol van de vakdidacticus is bij de begeleiding en de beoordeling van de stage.

Elf van de achttien schoolvakken worden als afstudeerrichting van de masteropleiding Geesteswetenschappen aangeboden. Dit betreft onder andere Engels, Frans, Spaans, Duits en Chinees. De vakdidactiek voor deze vijf talen wordt grotendeels gemeenschappelijk gegeven in een studiegroep voor de vakdidactiek moderne vreemde talen (mvt). Het panel staat positief tegenover de keuze om de vakdidactiek voor de moderne vreemde talen althans voor een deel gezamenlijk te behandelen. Dit biedt goede mogelijkheden voor de vakdidactici om kennis, materialen en inzichten met elkaar uit te wisselen. Het panel is van mening dat de vakdidactiek voor deze moderne vreemde talen gebruik maakt van relevante literatuur en als adequaat kan worden beschouwd. Wel constateert het panel enkele verbeterpunten. Allereerst heeft het panel de indruk dat de vakdidactiek een te grote gemeenschappelijke component heeft en adviseert om meer aandacht te besteden aan taalspecifieke vakdidactiek, inclusief onderzoek naar ontwikkelingen op dit gebied. Daarnaast is het panel van mening dat het wetenschappelijke gehalte versterkt kan worden door meer aandacht te besteden aan

taalverwervingstheorie en aan (internationale) wetenschappelijke literatuur. Naast deze algemene bevindingen voor alle moderne vreemde talen, heeft het panel enkele specifieke waarnemingen gedaan. Voor het schoolvak Engels is het panel van mening dat er meer aandacht besteed kan worden aan vakdidactiek die ingaat op het verwerven van Engels als tweede taal. Het panel heeft de indruk dat de bijzondere positie die Engels wat dit betreft inneemt vooralsnog onvoldoende aan bod komt omdat de vakdidactiek te veel wordt aangeboden vanuit het gezamenlijke perspectief van de moderne vreemde talen. Voor het schoolvak Chinees is er landelijk gezien nauwelijks lesmateriaal en vakdidactisch materiaal beschikbaar waardoor er ook binnen de Leidse opleiding nagenoeg geen vakdidactische bronnen aanwezig zijn die specifiek ingaan op de vakdidactiek voor dit schoolvak. Het panel beveelt aan uit internationale bronnen te putten. Voor de schoolvakken Frans en Spaans heeft het panel de indruk dat de taalspecifieke vakdidactiek voor deze twee schoolvakken momenteel enigszins onderbelicht is. De meeste voorbeelden die gedurende het cursorische gedeelte worden behandeld hebben namelijk betrekking op de schoolvakken met relatief veel ICLON-studenten (Duits en Engels).

Naast deze vijf moderne talen, heeft de masteropleiding Geesteswetenschappen zes andere afstudeerrichtingen. Voor drie van deze afstudeerrichtingen is het panel van mening dat de vakdidactiek bovengemiddeld is en als goed kan worden beschouwd. Dit betreft de vakdidactiek voor de schoolvakken Nederlands, Geschiedenis en staatsinrichting, en Culturele en kunstzinnige vorming. Voor het schoolvak Nederlands wordt gebruik gemaakt van een breed scala aan bronnen zoals handboeken gericht op de onderbouw en bovenbouw, artikelen uit onder andere vaktijdschriften en wetenschappelijke literatuur. De vakdidactiek voor Geschiedenis en staatsinrichting bevat eveneens een breed scala van bronnen met een goede internationale wetenschappelijke oriëntering. Afgezien van standaardliteratuur is er extra aandacht voor bijzondere literatuur. De vakdidactiek voor Culturele en kunstzinnige vorming heeft een uitgebreid curriculum bestaande uit een interessante mix van wetenschappelijke artikelen en andere bronnen.

Voor de overige drie schoolvakken die als afstudeerrichting van de masteropleiding Geesteswetenschappen worden aangeboden, is het panel van mening dat de vakdidactiek adequaat is. Dit betreft de schoolvakken Griekse en Latijnse taal en cultuur, Religie en levensbeschouwing, en Filosofie. De vakdidactiek voor de Griekse en Latijnse taal en cultuur bevat ruimschoots voldoende literatuur maar heeft een beperkte onderbouwing in de internationale context. Het panel adviseert om minder accent te leggen op algemene didactiek en meer aandacht te besteden aan de internationale vakdidactische literatuur op het vakgebied. De vakdidactiek voor Religie en levensbeschouwing maakt gebruik van recente literatuur en speelt goed in op ontwikkelingen binnen het vakgebied. Ook worden er goede vakdidactische opdrachten gebruikt. De vakdidactiek voor Filosofie gebruikt een syllabus van beperkte omvang waarmee de basis voldoende aanwezig is. De vakdidacticus neemt deel aan landelijk overleg over de totstandkoming van een handboek voor het schoolvak.

Het ICLON verzorgt drie opleidingen voor schoolvakken die tot het gammacluster behoren: Maatschappijleer en maatschappijwetenschappen, Management en organisatie en Economie. Het panel is van mening dat de vakdidactiek van deze opleidingen een voldoende basis bieden voor de beroepspraktijk en als adequaat kan worden beschouwd. In aanvulling hierop heeft het panel vastgesteld dat de vakdidactiek voor Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen goed de ontwikkelingen volgt die zich voordoen binnen het vakgebied. De literatuur voor de vakdidactiek voor Management en Organisatie bevat een beperkte neerslag van nieuwe inzichten over verslaglegging en methoden van kostprijsberekening maar mist een rijkere context. Ten aanzien van de vakdidactiek voor

Economie heeft het panel de indruk dat de nadruk daarbij (te) sterk ligt op de behandeling van misconcepties en de behandeling van neoklassieke economische theorieën.

Het panel is van mening dat de vakdidactiek voor de vier bètavakken uitsteekt boven het gemiddelde niveau van de LVHO-opleidingen die het ICLON aanbiedt. De vier bètadidactieken worden door het panel als goed beoordeeld. De bronnen voor de vier bètavakdidactieken omvatten een breed overzicht van de internationale wetenschappelijke literatuur, vakliteratuur in vaktijdschriften en geven inzicht in verschillende keuzes en perspectieven die er bestaan binnen het specifieke schoolvak. Wel is er nog verbetering mogelijk in het aanbrengen van meer samenhang tussen de bètavakken. Naast deze algemene bevindingen voor de vier bètavakken, heeft het panel per schoolvak enkele specifieke waarnemingen gedaan. Bij de vakdidactiek voor Wiskunde wordt gebruik gemaakt van een uitgebreid scala aan artikelen en documenten die de vakdocent zelf heeft samengesteld. Het panel is van mening dat dit een goed naslagwerk voor de studenten verschaft, maar dat het raadzaam is om gedurende de opleiding meer structuur en focus aan te brengen in de aangeboden literatuur. Bij de vakdidactiek voor Biologie wordt gewerkt met een goed doordacht conceptueel kader. Wel heeft het panel de indruk dat hierbinnen mogelijk te veel nadruk ligt op één benadering waardoor studenten in beperkte mate andere perspectieven te zien krijgen. Daarnaast geven studenten aan dat de vakdidactiek meer in zou kunnen spelen op de behoefte van studenten als zij net zijn begonnen met lesgeven. Bij de vakdidactiek voor Natuurkunde wordt gewerkt met een goed doordacht conceptueel kader. De vakdidactiek wordt verzorgd door een docent die zelf actief is in het schrijven van lesmateriaal, het publiceren in vaktijdschriften en het ontwikkelen van nascholingscursussen. Bij de vakdidactiek van Scheikunde wordt gebruik gemaakt van een uitgebreid scala aan relevante en functionele opdrachten waarin een goede link wordt gelegd tussen theorie en praktijk.

Praktijk

Het studieonderdeel Praktijk loopt gedurende de beide semesters parallel aan het cursorische gedeelte. De studenten krijgen een stageplek toegewezen op één van de scholen voor voortgezet onderwijs waarmee het ICLON een samenwerkingsverband heeft. Praktijk 1 omvat minimaal 120 klascontacturen waarvan de student ten minste 60 uren zelf (deellessen) geeft. Van de schoolvakken die zowel in de onderbouw als de bovenbouw worden gegeven, worden in Praktijk 1, 40 van de 60 lessen in de onderbouw van havo, vwo en vmbo-tl gegeven. Praktijk 2 omvat minimaal 130 klascontacturen, waarvan de student ten minste 65 uur zelf deellessen geeft, waarvan 45 uur in de bovenbouw van havo en vwo. Het panel heeft vastgesteld dat de organisatie van het praktijkdeel goed is geregeld. De grote meerderheid van de studenten loopt stage op een opleidingsschool waardoor de kwaliteit van de stagescholen voor een groot deel van de studenten is gegarandeerd. De meeste scholen beschikken over tenminste één Begeleider op School (BOS) die hiertoe is opgeleid door het ICLON. De BOS draagt zorg voor de algehele coördinatie van de stage en speelt een rol in de beoordeling van de student. De dagelijkse begeleiding van de studenten wordt veelal uitgevoerd door een vakcoach, dit is de begeleider in de klas op vakinhoudelijk en (vak)didactisch terrein. Het panel heeft geconstateerd dat er vanuit de scholen voor voortgezet onderwijs een aanzienlijke investering plaatsvindt om deze begeleiding op een professionele wijze uit te kunnen voeren en waardeert de verantwoordelijkheid die de scholen op zich nemen door de vakcoaches en Begeleiders op School een opleiding te laten volgen bij het ICLON. Ook heeft het panel op basis van de gesprekken met de vakcoaches vastgesteld dat er sprake is van een goede afstemming tussen de begeleiders vanuit het ICLON en de begeleiders vanuit de stagescholen. De studenten gaven eveneens aan tevreden te zijn over deze onderlinge afstemming.

Het panel heeft geconstateerd dat de opleidingen voldoende aandacht besteden aan de academische onderzoeksvaardigheden en academische vorming. De literatuur voor algemene didactiek (Leren en instructie 1 en 2 en Pedagogiek) is grotendeels van academisch niveau. Het aandeel van het wetenschappelijk onderzoek is in de vorige visitatie kritisch besproken. Het panel stelt vast dat dit tot aanzienlijke verbeteringen heeft geleid. Dit is vooral terug te zien in de ontwikkeling van het vak dat voorheen werd aangeduid als Specialisatie naar het huidige Vakdidactisch ontwerponderzoek. Met dit Vakdidactisch ontwerponderzoek is het academisch karakter van de opleidingen sterk verankerd in het curriculum. De academische vorming van de studenten is expliciet als meerwaarde genoemd door de schoolleiders die tijdens de gesprekken aangaven dat de masterstudenten een waardevolle bijdrage leveren aan de academische attitude binnen de school.

Studenten en alumni hebben tijdens de gesprekken met het panel aangegeven dat zij tevreden zijn over het programma. De cursussen sluiten volgens hen goed aan op hun niveau en studenten waarderen de continue wisselwerking tussen de theorie en praktijk. Ook zijn de studenten en alumni positief over de mogelijkheden die er zijn tot maatwerk (vooral bij Leren en Instructie 2) en over de intensieve begeleiding die zij tijdens de stage krijgen van zowel het ICLON als de stageschool. Wel hebben verschillende deeltijdstudenten aangegeven dat het programma niet optimaal op hen is afgestemd en noemen hier als voorbeeld dat zij soms worden toegevoegd aan een onderwijsgroep die verder geheel uit bachelorstudenten bestaat.

Het panel concludeert dat de opleidingen een inhoudelijk sterk programma hebben en dat er sprake is van een duidelijk gestructureerd en samenhangend curriculum. Het panel is van mening dat het programma een reeks opbouwende opdrachten bevat waardoor er sprake is van een continue integratie van de theorie en de praktijk. Deze integratie tussen theorie en praktijk wordt versterkt doordat de theorieleraars als supervisor twee maal de stageschool bezoeken. De verschillende onderdelen van het curriculum stellen studenten volgens het panel voldoende in staat om de eindtermen van de lerarenopleidingen te realiseren en zich te ontwikkelen tot start bekwaam docent. Wel is er volgens het panel een verbetering mogelijk in de wijze waarop inzichtelijk wordt gemaakt in welk programmaonderdeel de eindkwalificaties aan bod komen. Zo adviseert het panel om meer differentiatie aan te brengen bij bijvoorbeeld de leerdoelen van Leren en instructie 1 en Leren en instructie 2.

Trajecten en speciale programma's

De voltijd- en deeltijdvariant kennen beide twee formele instroommomenten, namelijk 1 september en 1 februari. De ICLON-Lerarenopleiding kent verkorte trajecten voor:

- kandidaten met een educatieve minor en een behaalde vakmaster (30 EC);
- kandidaten met een tweedegraads bevoegdheid en een vakmaster (30 EC);
- kandidaten met een andere eerstegraads bevoegdheid (16 EC).

Het ICLON biedt studenten de mogelijkheid om het plusprogramma World Teachers Training Programme (WTTP) te volgen. Naast het masterdiploma ontvangen afgestudeerden dan het WTTP-certificaat, waarin is aangegeven dat zij specifiek gekwalificeerd zijn voor onderwijs door middel van de Engelse taal; verder ontvangen zij het internationaal erkende Cambridge International Certificate for Teachers in Bilingual Education. Het WTTP heeft een extra studiebelasting van ongeveer 100 uur. Het WTTP is erkend door het Europees Platform en de European Council for International Schools (ECIS).

Het panel heeft verschillende studenten gesproken die dit traject volgen of hebben gevolgd en heeft vastgesteld dat het programma voor deze studenten een belangrijke meerwaarde heeft.

Het panel juicht het bestaan van dit plusprogramma toe en is van mening dat het ICLON hiermee goed inspeelt op de bestaande maatschappelijke behoefte aan docenten voor Engelstalig onderwijs.

Daarnaast verzorgt het ICLON in samenwerking met het Europees Platform het programma VADD1 programma (Van Assistent tot Docent Duits 1). Deelnemers aan dit programma hebben in Duitsland of Oostenrijk een universitaire opleiding op masterniveau afgerond. Na een selectieprocedure gaan zij eerst als ‘taalassistent’ aan de slag op een aantal geselecteerde scholen en krijgen een intensieve taalcursus Nederlands. Na zes maanden stromen zij in de lerarenopleiding Duits in en worden zij opgeleid tot eerstegraads docent Duits. Van de eerste groep van tien studenten (begonnen in de zomer van 2011) zijn er acht in februari 2012 begonnen aan de lerarenopleiding Duits. Drie van hen hebben de opleiding reeds afgerond; de anderen zullen naar verwachting eerdaags afstuderen.

Didactisch concept

Het panel heeft vastgesteld dat de lerarenopleidingen zich kenmerken door een sterke wisselwerking tussen theorie en praktijk. Deze constatering komt overeen met de beschrijving in de kritische reflectie dat het ICLON een aanpak heeft ontwikkeld waarin het opdoen van praktische vaardigheden wordt gekoppeld aan het verwerven van theoretische inzichten. Bij deze aanpak wordt de student gestimuleerd om te analyseren wat er bij de lesuitvoering niet naar wens verliep, maar ligt de focus vooral op het leren van succeservaringen. Het panel heeft tijdens het bezoek waargenomen dat deze continue wisselwerking tussen theorie en praktijk duidelijk zichtbaar is bij de verschillende programmaonderdelen en door de studenten als positief wordt ervaren.

Instroom, studielast en doorstroom

Kandidaat-studenten zijn toelaatbaar als zij de bachelor- én mastergraad behaald hebben in de discipline waartoe het schoolvak behoort. Indien de vooropleiding een aan het schoolvak aanverwante discipline betreft kunnen aanvullende eisen worden gesteld. Het panel heeft de stellige indruk dat de procedure hieromtrent zorgvuldig is en dat de examencommissie haar rol op dit gebied naar behoren uitvoert. Het panel constateert dat het ICLON de landelijk vastgestelde ingangseisen hanteert en dat daarmee het vakinhoudelijk masterniveau van de studenten voldoende is gewaarborgd.

De instroomcijfers verschillen sterk per opleiding (zie bijlage 5). Vooral voor Natuurkunde is het aantal studenten laag (maximaal zes per jaar) en bij Scheikunde en Wiskunde zijn de afgelopen twee studie jaren circa tien studenten ingestroomd. Voor de overschotvakken als Geschiedenis en Maatschappijleer is het aantal studenten juist hoog. Het panel adviseert om een gedifferentieerd beleid ten aanzien van de instroom te overwegen waarbij de instroom van tekortvakken wordt gestimuleerd en de instroom van overschotvakken wordt afgeremd. Het panel heeft de indruk dat er vooral voor de bètavakken winst valt te behalen door een sterkere stimulering vanuit de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen.

Vier tot zeven weken na aanvang van de opleiding vindt er een go/no go-beoordeling plaats op basis van een zelfanalyse-verslag van de student, de beoordeling van de begeleider op school en de beoordeling door opleiders van het ICLON. Bij een zeer beperkt aantal studenten leidt de go/no go-beoordeling tot een negatief advies. Dit advies wordt veelal opgevolgd, studenten kunnen een negatief advies echter naast zich neerleggen en de opleiding vervolgen. Zowel vanuit de lerarenopleidingen als vanuit de stagescholen is er behoefte aan de mogelijkheid om studenten die niet geschikt worden geacht voor het docentenvak bindend

te adviseren om de opleiding te beëindigen. Bij voorkeur zou dit in een zo vroeg mogelijk stadium moeten gebeuren.

Voor een aantal studenten heeft het praktijkdeel een hogere studielast dan het aantal toegekende EC's. Deze studenten geven aan vooral meer tijd nodig te hebben voor de voorbereiding van de lessen op de stageschool. De studiebelasting van het cursorische gedeelte kent een aantal piekmomenten, maar het programma is over het geheel genomen goed studeerbaar, ook voor studenten die de opleiding volgen naast een deeltijdbaan.

Het panel stelt vast dat de doorstroom niet optimaal is en dat hier winst valt te behalen. Het panel adviseert de lerarenopleidingen om nader te analyseren wat de achtergrond is van de vertraagde doorstroom. Het hebben van een deeltijdbaan lijkt op zich geen afdoende verklaring. Het panel adviseert om strakker om te gaan met gestelde deadlines zodat studenten meer worden gestimuleerd om prioriteit te leggen bij het afronden van de opleiding. Momenteel wordt de voortgang te veel overgelaten aan de individuele omstandigheden van de studenten en worden deadlines niet hard nageleefd. Het naleven van strakkere deadlines is vooral in deze regio van belang omdat er vanwege het lerarentekort vanuit de scholen veel druk wordt uitgeoefend om reeds gedurende de opleiding een in omvang aanzienlijke aanstelling als docent te aanvaarden.

Staf

Het opleidersteam bestaat uit vakdidactici in de achttien schoolvakken, uit onderwijskundigen of academici uit verwante domeinen en een kleine groep opleiders met een achtergrond als schooldocent, die vooral als supervisor optreden.

Het panel heeft vastgesteld dat de lerarenopleidingen worden verzorgd door goed personeel. De docenten zijn zeer betrokken, zijn goed benaderbaar voor de studenten en spelen goed in op de individuele behoeften van de divers samengestelde groep studenten. Er is voldoende personele capaciteit, waardoor het mogelijk is om werken met kleine groepen studenten en individuele studenten intensief te begeleiden.

Het panel heeft vastgesteld dat het aantal gepromoveerden onder de opleiders zeer beperkt is. Het panel heeft er begrip voor dat dit deels wordt veroorzaakt doordat er bij de selectie van nieuwe opleiders die het algemene cursorische gedeelte verzorgen en de rol van supervisor vervullen, vooral wordt gelet op relevante ervaring in het voortgezet onderwijs. Wel is het panel van mening dat het ICLON dient te streven naar een groter aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici. Dit aandeel varieert momenteel sterk per cluster. Voor de bètavakken is het aandeel gepromoveerde vakdidactici voldoende. Het aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici van het alfa- en gammacluster is echter te beperkt en zou volgens het panel moeten worden verhoogd. Het panel juicht het in dit verband toe dat er voor de alfavakken een leerstoel vreemde talen wordt ingesteld die deels bij het ICLON en deels bij de faculteit Geesteswetenschappen wordt ondergebracht.

Het behalen van de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) is binnen het ICLON een van de voorwaarden om voor een bevordering en benoeming in vaste dienst in aanmerking te komen. Het streven van het ICLON is om voor 1 september 2014 minimaal 80% gerealiseerde BKO's te behalen en het ICLON verwacht dat dit doel zal worden gehaald. Daarnaast is in het cursusjaar 2012-2013 een speciaal traject ontworpen waarbij twaalf opleiders van het ICLON een VELON-registratie hebben ontvangen.

Het panel is positief over de deskundigheid en betrokkenheid van de docenten die de begeleiding vanuit de stagescholen verzorgen. Zoals hiervoor beschreven wordt deze begeleiding verzorgd door Begeleiders op School (BOS) die een coördinerende rol vervullen en door vakcoaches die de studenten begeleiden in de dagelijkse praktijk. Om hun kwaliteit te borgen verzorgt de ICLON-Lerarenopleiding een jaarlijks trainingstraject voor nieuwe Begeleiders op School en worden er regelmatig informatieve en bijscholingsbijeenkomsten met Begeleiders op School georganiseerd. Deelname is verplicht voor Begeleiders op School van ICLON-opleidingsscholen. Er is ook een trainingstraject vanuit het ICLON voor de vakcoaches van de opleidingsscholen, waarin deelnemers algemene begeleidingsvaardigheden ontwikkelen en kennis kunnen nemen van de nieuwste (vak)didactische ontwikkelingen. Studenten geven aan tevreden te zijn over de begeleiding die zij ontvangen vanuit de stageschool en de taakverdeling hierbij tussen de Begeleider op School en de vakcoach.

Opleidings specifieke kwaliteitszorg

Het ICLON heeft één opleidingscommissie voor alle opleidingen die vanuit het ICLON worden verzorgd. In de opleidingscommissie, die tenminste tweemaal per semester vergadert, zitten naast opleiders studenten vanuit verschillende opleidingsgroepen en trajecten, zowel minor- als masterstudenten.

Het panel heeft vastgesteld dat de opleidingscommissie het onderwijs op adequate wijze evalueert. De opleidingscommissie neemt elk half jaar een schriftelijke studentmonitor af en voert panelgesprekken met studenten. De opleidingscommissie bespreekt de gecombineerde resultaten en koppelt die terug via het Hoofd van de afdeling Voortgezet Onderwijs (VO) naar betreffende opleiders. Het Hoofd van de afdeling VO bepaalt in overleg met betrokkenen welke aanpassingen en verbeteringen in programma of studieonderdelen nodig zijn. Daarnaast wordt elke cursus direct na afloop geëvalueerd met als doel feedback te geven aan de betreffende docenten. Het panel adviseert om deze cursusevaluaties een grotere rol te laten spelen in de werkwijze van de opleidingscommissie. Verder is het panel van mening dat de opleidingscommissie een meer proactieve houding zou kunnen innemen. Momenteel lijkt de werkwijze van de opleidingscommissie veelal reactief waarbij voornamelijk ad hoc oplossingen worden gezocht voor knelpunten die vanuit de studenten worden aangedragen. Het panel is van mening dat de opleidingscommissie zich meer zou kunnen buigen over (structurele) problemen die niet wordt aangedragen door studenten, zoals bijvoorbeeld de vertraagde doorstroom binnen het programma.

Opleidings specifieke voorzieningen

De didactische uitwerking wordt ondersteund door de elektronische leeromgeving Blackboard voor het verstrekken van informatie, communicatie met docenten en medestudenten en het inleveren van de eindproducten bij de verschillende onderdelen. Het panel heeft vastgesteld dat de mogelijkheden van Blackboard vooralsnog niet optimaal worden benut. Doordat docenten hier zeer wisselend gebruik van maken is de inhoud van Blackboard niet gestructureerd, onvolledig en op sommige onderdelen verouderd. Het panel adviseert om de inhoud van Blackboard beter te structureren zodat het voor studenten voor alle vakken inzichtelijk is waar men de informatie over het vak kan vinden.

Overwegingen

Het panel heeft de onderwijsleeromgeving van de lerarenopleidingen van het ICLON bestudeerd en vastgesteld dat de opleidingen een inhoudelijk sterk programma hebben en dat er sprake is van een duidelijk gestructureerd en samenhangend curriculum. Het panel concludeert dat de verschillende onderdelen van het curriculum studenten voldoende in staat stellen om de eindtermen van de lerarenopleidingen te realiseren.

Het panel heeft vastgesteld dat studenten in het algemene cursorische gedeelte een goed overzicht krijgen van de theorieën op het gebied van klassenmanagement, algemene didactiek en pedagogiek, toegespitst op het voortgezet onderwijs. Verder heeft het panel geconstateerd dat het ICLON de landelijk vastgestelde ingangseisen hanteert en dat daarmee het vakinhoudelijk masterniveau van de studenten voldoende is gewaarborgd.

Daarnaast concludeert het panel na bestudering van de invulling van de vakdidactiek voor de achttien verschillende schoolvakken dat de studenten na afronding van de lerarenopleidingen een adequate vakdidactische basis hebben voor de beroepspraktijk. Hierbij is het panel van mening dat de vakdidactiek voor een aantal schoolvakken uitsteekt boven het gemiddelde niveau van de LVHO-opleidingen die het ICLON aanbiedt. Dit betreft de vakdidactiek voor alle vier de bètavakken (Biologie, Wiskunde, Natuurkunde en Scheikunde) en voor de schoolvakken Nederlands, Geschiedenis en staatsinrichting en Culturele en kunstzinnige vorming.

Het panel heeft vastgesteld dat de lerarenopleidingen zich kenmerken door een sterke integratie tussen theorie en praktijk. Deze integratie vindt continu plaats in een reeks opbouwende opdrachten waarin de theorie en praktijk aan elkaar worden gerelateerd en de integratie wordt nog eens versterkt doordat de theori docenten twee maal als supervisor de stageschool bezoeken. Het panel is van mening dat deze integratie een sterk punt van het ICLON betreft.

Het panel stelt vast dat de opleidingen van academisch niveau zijn. De gebruikte literatuur in het algemene cursorische gedeelte (Leren en instructie 1 en 2 en Pedagogiek) is grotendeels van academisch niveau en de vertegenwoordigers van de scholen voor voortgezet onderwijs hebben expliciet aangegeven de academische attitude van de studenten als belangrijke meerwaarde te zien. Het academisch karakter van de opleidingen is verder goed verankerd in het Vakdidactisch ontwerponderzoek dat studenten uitvoeren.

Het onderwijs en de begeleiding vanuit het ICLON worden verzorgd door gekwalificeerde en gemotiveerde docenten. Wel pleit het panel voor het vergroten van het aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici van het alfa- en gammacluster. De kwaliteit van de begeleiding op de stagescholen is volgens het panel voldoende geborgd doordat de meeste studenten stage lopen op een opleidingsschool. De meeste begeleiders op de stagescholen hebben een trainingstraject bij het ICLON gevolgd. Het panel is onder de indruk van de betrokkenheid van de stagescholen en de manier waarop de begeleiding aan de studenten wordt vormgegeven. Studenten zijn tevreden over de begeleiding die zij krijgen vanuit de stageschool.

Het panel heeft waargenomen dat de instroomcijfers sterk verschillen per opleiding en pleit voor een gedifferentieerd beleid waarbij de instroom van tekortvakken wordt gestimuleerd en de instroom van overschotvakken wordt afgeremd.

Het panel concludeert dat het programma studeerbaar is maar dat de doorstroom niet optimaal is. Het panel heeft de indruk dat de doorstroom van de opleidingen bevorderd kan worden door strakkere deadlines na te leven.

Het panel heeft vastgesteld dat het ICLON één opleidingscommissie heeft die op een adequate wijze de opleidingen evalueert. Wel is het panel van mening dat de

opleidingscommissie een meer proactieve houding zou kunnen innemen door meer oog te hebben voor zaken die niet direct door studenten worden aangedragen.

Conclusie

Het panel concludeert dat de onderwijsleeromgeving van de lerarenopleidingen van het ICLON studenten in staat stelt om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. De algemene didactische kwaliteit van studenten die de opleiding hebben afgerond is adequaat; dat geldt eveneens voor de vakdidactische kwaliteit. Het panel is van mening dat de invulling van de vakdidactiek voor de vier bètavakken uitsteekt boven het gemiddelde niveau van de LVHO-opleidingen die het ICLON aanbiedt en beoordeelt deze als goed. De bronnen voor de vakdidactiek van de vier bètavakken omvatten een breed overzicht van de internationale wetenschappelijke literatuur, vakliteratuur in vaktijdschriften en geven inzicht in verschillende keuzes en perspectieven die er bestaan binnen het specifieke schoolvak. Ook de vakdidactiek voor drie afstudeerrichtingen van de LVHO-opleiding Geesteswetenschappen beoordeelt het panel als goed. Dit betreft de schoolvakken Nederlands, ‘Geschiedenis en Staatsinrichting’ en ‘Culturele en Kunstzinnige Vorming’. Het panel heeft geconstateerd dat deze drie schoolvakken gebruik maken van een breed scala aan bronnen met een goede (internationale) wetenschappelijke oriëntering. De LVHO-opleiding Geesteswetenschappen bestaat uit in totaal 11 afstudeerrichtingen. Het panel beoordeelt het geheel aan afstudeerrichtingen binnen deze opleiding als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Wiskunde: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘goed’.

Masteropleiding LVHO Biologie: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘goed’.

Masteropleiding LVHO Natuurkunde: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘goed’.

Masteropleiding LVHO Scheikunde: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘goed’.

Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Algemene Economie: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Management en Organisatie: het panel beoordeelt Standaard 2 als ‘voldoende’.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Toetsing

Het ICLON hanteert diverse toetsvormen binnen de lerarenopleidingen. Het vak Leren en instructie 1 wordt afgesloten met een open boektentamen waarbij studenten de theoretische kennis toepassen op een casus. Daarnaast dienen de studenten een video-analyse te maken over het eigen functioneren als regisseur (Leren en instructie 1) en een video-analyse over alle docentrollen (Leren en instructie 2). Voor het vak Pedagogiek maken de studenten een analyse van een casus over de eigen pedagogische praktijk. Daarnaast dienen de studenten een verslag in te leveren met een analyse van de eigen gespreksvaardigheden. Bij Vakdidactiek 1 en 2 geven de studenten een beknopte beschrijving van de vakdidactische praktijktheorie en leveren ze een video-opname van een les in. Daarnaast dienen studenten samenhangende lessen te ontwerpen, inclusief vakdidactische verantwoording, evaluatieresultaten van leerlingen en een vakdidactische analyse van de les met onderbouwde suggesties voor verbetering. Bij Vakdidactiek 1 gaat het om twee lessen en bij Vakdidactiek 2 betreft het vier lessen. Voor het vakdidactisch ontwerponderzoek dienen studenten een verslag van maximaal 5.000 woorden in te leveren. Dit vakdidactisch ontwerponderzoek wordt op basis van een goedgekeurd plan systematisch uitgevoerd. Tussentijds wordt feedback gegeven op het plan, de ontwerpcriteria en het onderwijsmateriaal, de onderzoeksinstrumenten, de resultaten en de opzet voor het eindverslag. De beoordeling en tussentijdse feedback worden gegeven door de vakdidacticus en een onderzoeker.

Ter facilitering van de beoordeling zijn rubrics beschikbaar waarin per docentrol wordt aangegeven welk niveau de student heeft bereikt. Voor de beoordeling van de eindproducten voor Vakdidactiek 1 en 2 wordt de algemeen didactische rubric gebruikt die voor ieder schoolvak vakspecifiek is ingevuld. Met het oog op de inzichtelijkheid van de beoordeling zijn voor alle studieonderdelen beoordelingsformulieren beschikbaar, waarop beoordelaars de gegeven beoordeling onderbouwen. Op de beoordelingsformulieren wordt behalve een eincijfer, ook een korte schriftelijke verantwoording van het oordeel gegeven.

Het praktijkgedeelte wordt beoordeeld aan de hand van 360 graden-feedback met daarin informatie over het functioneren van de student in de praktijk (inclusief feedback van leerlingen, vakcoach en Begeleider op School). Dit wordt besproken in de eindevaluatie, het gesprek waarmee de opleiding wordt afgesloten. Dit gebeurt onder de formele eindverantwoordelijkheid van de supervisor van de betreffende student als examiner. Bij dit eindgesprek zijn ook de Begeleider op School en/of vakcoach aanwezig als medebeoordelaar.

Het panel is van mening dat de opleidingen een adequate systematiek hanteren om de leerdoelen van de verschillende vakken te beoordelen. De rubric biedt een goede mogelijkheid om de beoordeling en de feedback te integreren. Het panel heeft tijdens het bezoek verschillende ingevulde beoordelingsformulieren bestudeerd. Het panel concludeert dat deze formulieren een goed instrument zijn om beoordelingen objectief en transparant te

maken. Het panel is echter van mening dat de toelichting bij de beoordelingen uitgebreider zou kunnen.

Het panel ondervond echter voor het praktijkonderdeel problemen om te reconstrueren hoe het eindoordeel tot stand is gekomen doordat de rubrics en de beoordelingsformulieren niet structureel gearchiveerd waren. Tijdens het bezoek hebben de docenten echter voldoende duidelijkheid kunnen verschaffen over de wijze van beoordeling. Het panel heeft hierbij de indruk gekregen dat de beoordeling op een zorgvuldige en adequate manier tot stand komt waarbij er een goede samenwerking is tussen de supervisor van het ICLON en de BOS/vakcoach van de stageschool.

De beoordelingen van alle studieonderdelen worden per student verzameld en gearchiveerd in het zogenaamde beoordelingscentrum van Blackboard. Het panel heeft dit beoordelingscentrum bestudeerd tijdens het bezoek en is van mening dat dit een geschikt instrument is om de eindwerken en beoordelingen te verzamelen en archiveren. Wel zijn er, zoals hiervoor aangegeven, volgens het panel verbeteringen wenselijk in het archiveren van de beoordeling van vooral het praktijkonderdeel.

Bij het Vakdidactisch ontwerponderzoek wordt samengewerkt in twee- of drietallen waarbij iedere student zelf verantwoordelijk is voor de dataverzameling op de eigen stageschool ten behoeve van het onderzoek. De verslaglegging vindt plaats in een afzonderlijk onderzoeksverslag waarbij er sprake kan zijn van overlap tussen de verschillende individuele verslagen. Het panel heeft vastgesteld dat het in de verslagen niet altijd voldoende zichtbaar is wat de bijdrage van de individuele student was. Tijdens het bezoek hebben de begeleiders aangegeven, dat zij de studenten vier tot vijf keer spreken gedurende het begeleidingsproces en hierbij monitoren wat de individuele bijdrage van iedere student is. Het panel is van mening dat hiermee voldoende wordt bekeken of elk van de studenten een volwaardige onderzoeksprestatie heeft geleverd.

Examencommissie

Het ICLON heeft één examencommissie voor het gehele cluster van educatieve master- en minoropleidingen. De examencommissie bestaat uit een voorzitter, secretaris en vijf leden. Allen zijn voor een termijn van drie jaar benoemd. De examencommissie is zo samengesteld dat de studieonderdelen uit het opleidingsprogramma en de drie clusters van vakdidactiek (alfa-, bèta- en gammavakken) zijn vertegenwoordigd. Er is één lid opgenomen die de scholen vertegenwoordigt. De leden verzorgen allen als vakdidacticus of onderwijskundige onderdelen van het onderwijsprogramma. Drie van hen zijn (parttime) werkzaam als docent in het voortgezet onderwijs. De examencommissie wijst jaarlijks de examinatoren aan; dit zijn de docenten in de ICLON-Lerarenopleiding. Het toetsbeleid van ICLON is vastgesteld door de ICLON Bestuursraad op 29 juni 2011.

Het panel heeft waargenomen dat de examencommissie een adequate werkwijze hanteert. Wel is het panel van mening dat de frequentie en de omvang waarmee de examencommissie steekproeven uitvoert om de wijze van beoordeling te toetsen, verhoogd kunnen worden. Dit geldt in het bijzonder voor de toetsing van het praktijkgedeelte, gegeven het specifieke karakter van het beoordelingssysteem.

Gerealiseerd eindniveau

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de producten van 25 studenten uit de afgelopen zes studie jaren geselecteerd en beoordeeld. Het ging hierbij om de eindwerken van:

- het vak Pedagogiek (casusbeschrijving);
- het onderdeel Praktijk: portfolio (tot en met februari 2011)/360 graden feedback(vanaf september 2012);
- het vak Specialisatie (tot en met februari 2011)/ het Vakdidactisch ontwerponderzoek (vanaf september 2012).

De wijze waarop dit selectieproces heeft plaatsgevonden is beschreven onder de paragraaf 'Werkwijze van het panel' eerder in deze rapportage. De steekproef bestond uit studenten van de opleidingen uit zowel het alfa-, bèta- als gammacluster. Van ieder schoolvak is minstens één student in de steekproef opgenomen. Ten aanzien van de eindwerken voor het vak Pedagogiek constateert het panel dat deze van uiteenlopend niveau zijn en dat bij een aantal eindwerken de theoretische component aan de schrale kant is. Het panel adviseert om de criteria op dit punt aan te scherpen.

Voor de overige bestudeerde eindwerken constateert het panel dat deze van voldoende niveau zijn maar wel sterk verschillen qua inhoud, omvang en niveau. Tijdens het bezoek werd duidelijk dat deze verschillen voor een belangrijk deel zijn terug te voeren op veranderingen die de afgelopen jaren zijn aangebracht in het curriculum. Dit geldt zowel voor de verslaglegging rondom het praktijkgedeelte (dit heeft zich ontwikkeld van een uitgebreid portfolio naar de huidige 360 graden feedback) als voor het verslag bij het Vakdidactisch ontwerponderzoek (voorheen was dit het vak Specialisatie). Met deze ontwikkelingen in het achterhoofd kon het panel zich in grote lijnen vinden in de gegeven beoordelingen. In een aantal gevallen vond het panel dat het gegeven cijfer enigszins hoger was dan het cijfer dat het panel zou hebben toegekend. Dit leidde echter niet tot onvoldoendes. Bij één student had het panel echter wel twijfels of het eindwerk bij het vakdidactisch ontwerponderzoek als voldoende kon worden beschouwd. Tijdens het bezoek is een gesprek aangevraagd met de begeleiders van deze student en is de wijze van begeleiding en beoordeling besproken, waarna het panel kon instemmen met het oordeel van de begeleiders.

Het panel heeft gesprekken gevoerd met alumni en met vertegenwoordigers van het werkveld. Uit deze gesprekken concludeert het panel dat het ICLON studenten tot startbekwame eerstegraads docenten opleidt. Zowel alumni als vertegenwoordigers van het werkveld geven aan dat zij tevreden zijn over hun eindniveau en dat zij na voltooiing van de opleiding goed in staat zijn om zelfstandig als eerstegraads docent te functioneren. Vertegenwoordigers van het werkveld zijn te spreken over de academische houding van de afgestudeerden van het ICLON. Er bestaat vanuit het werkveld veel belangstelling om afgestudeerde ICLON-studenten aan te nemen binnen hun school.

Overwegingen

Het panel is nagegaan of de opleidingen beschikken over een adequaat systeem van toetsing en of studenten de beoogde eindkwalificaties realiseren. Het panel heeft vastgesteld dat de opleidingen een adequate systematiek hanteren om de leerdoelen van de verschillende vakken te beoordelen. De rubric en bijbehorende beoordelingsformulieren bieden een goede mogelijkheid om de beoordeling en de feedback te integreren. Wel is er volgens het panel verbetering mogelijk in de reconstrueerbaarheid van het eindoordeel van het praktijkgedeelte en het panel adviseert om op een meer transparante en gestructureerde wijze de bewijsvoering rondom dit eindoordeel te archiveren.

Het panel heeft vastgesteld dat de examencommissie van ICLON haar taak op een adequate wijze uitvoert. Wel is het panel van mening dat de examencommissie een meer proactieve houding dient aan te nemen gezien het specifieke karakter van het beoordelingssysteem

rondom het praktijkgedeelte van de opleidingen. Het panel heeft na bestudering van een selectie van producten en op basis van het functioneren van alumni in het werkveld vastgesteld dat studenten van de opleidingen de beoogde eindkwalificaties realiseren.

Conclusie

Het panel concludeert dat het eindniveau van de lerarenopleiding is gewaarborgd en dat de opleidingen studenten afleveren die de beoogde eindkwalificaties realiseren.

Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Wiskunde: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Biologie: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Natuurkunde: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Scheikunde: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Algemene Economie: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Masteropleiding LVHO Management en Organisatie: het panel beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Algemeen eindoordeel per opleiding

Conclusie

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Geesteswetenschappen:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Wiskunde:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Biologie:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Natuurkunde:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Scheikunde:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Algemene Economie:* ‘voldoende’.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding LVHO Management en Organisatie:* ‘voldoende’.

Deel II – Educatieve minor

Beoordeling van de educatieve minoren aan de hand van het Beoordelingskader voor de educatieve minoren

---

Algemeen

De educatieve minor van ICLON hanteert als doelstelling voor afgestudeerden de in het domeinspecifiek referentiekader gespecificeerde bekwaamheidseisen voor de leraar vmbo-tl en eerste drie jaar havo/vwo. Deze bekwaamheidseisen zijn geformuleerd en geordend naar vijf docentrollen die direct zijn gerelateerd aan de bekwaamheidseisen voor het beroep van leraar VHO, die in de Wet op beroepen in het onderwijs (Wet BIO) zijn vastgelegd. Daarmee voldoen de doelstellingen van de minor qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale eisen.

Programma

De educatieve minor van ICLON bestaat uit de onderdelen uit het eerste semester van de universitaire lerarenopleidingen:

- Leren en instructie (5 EC)
- Vakdidactiek (5 EC)
- Pedagogiek (5 EC)
- Praktijk (15 EC)

Bij Leren en instructie en Pedagogiek vormen de minorstudenten een aparte onderwijsgroep. Tijdens deze colleges wordt specifiek ingegaan op de pedagogische en didactische aanpak passend bij de onderbouw havo/vwo en vmbo-tl. Bij Vakdidactiek sluiten de minorstudenten aan bij onderwijsgroepen die naar schoolvak zijn ingedeeld en waarin ook studenten uit het mastertraject deelnemen.

De cursus Leren en instructie bestaat uit wekelijkse bijeenkomsten waarin mede aan de hand van de praktijkervaringen van de student achterliggende theorie wordt behandeld op het gebied van klassenmanagement, algemene didactiek, pedagogiek en schoolorganisatie. Het panel heeft de inhoud van deze cursussen bestudeerd en concludeert dat studenten hierin een adequate introductie in didactiek krijgen. De cursus hanteert herkenbare en recente wetenschappelijke literatuur en werkt met een reeks opbouwende opdrachten waarbij de theorie en praktijk aan elkaar worden gerelateerd. Deze integratie tussen theorie en praktijk wordt versterkt doordat elke student een theorie docent van het studieonderdeel Leren en instructie krijgt toegewezen als supervisor die een bezoek aflegt op de stageschool. Het panel heeft de indruk dat ondanks de aparte onderwijsgroepen voor minorstudenten, de inhoud van Leren en instructie grotendeels is afgestemd op het mastertraject waardoor een aanzienlijk deel van het studiemateriaal gericht is op de bovenbouw. Het panel adviseert om de invulling van Leren en instructie meer te oriënteren op de onderbouw.

De cursus Pedagogiek bestaat uit vijf werkcolleges waarbij aan de hand van recente theorie over de psychologie van de adolescentie wordt ingegaan op het pedagogisch handelen in de klas en in de school. Daarnaast zijn er twee themabijeenkomsten gericht op het trainen van gespreksvaardigheden in relatie tot leerlingen en ouders. Het panel juicht het toe dat er specifieke aandacht in het programma is voor het onderdeel pedagogiek, toegespitst op het voortgezet onderwijs. Studenten waarderen de opdracht waarbij zij een individuele casus beschrijven op basis van de theoretische kaders die zij krijgen aangeboden in dit vak. Dit biedt hen een goede mogelijkheid om de theoretische kennis te koppelen aan de praktijk. Het panel is van oordeel dat dit een goede functionele opdracht is. Verschillende minorstudenten

hebben aangegeven er een voorkeur voor te hebben om de cursus Pedagogiek eerder in het programma te volgen zodat zij in een vroegtijdig stadium van het praktijkdeel meer vaardigheden hebben om de docentrol 'regisseur' uit te voeren. Het panel adviseert de minor om te zoeken naar mogelijkheden om aan deze wens van studenten te voldoen.

In de cursus Vakdidactiek (5 EC) staat het maken van keuzes over het wat en hoe van vaklessen centraal, waarbij de student in een achttal werkcolleges de cyclus doorloopt van ontwerpen, uitvoeren in de praktijk, evaluatie van lessen en theoretisch analyse van de lessen. Hierbij staat het geven van lessen in de onderbouw centraal waarbij het accent ligt op het ontwerpen en geven van eenvoudige, activerende lessen aan de hand van een schoolboek. De onderwijsgroepen voor Vakdidactiek zijn ingedeeld naar schoolvak en bestaan uit zowel minor als masterstudenten. Het panel heeft waargenomen dat de vakdidactiek voor de onderbouw soms onderbelicht is doordat de inhoud van de cursus te veel gericht is op de studenten die het mastertraject volgen. Zo gaven diverse minorstudenten aan dat zij in de beginfase van de minor vooral behoefte hebben aan vakdidactiek gericht op klassenmanagement in de onderbouw en pas in een later stadium behoefte hebben aan inzicht in bijvoorbeeld vakspecifieke didactische concepten.

Het panel heeft de invulling van de cursus Vakdidactiek voor de zestien verschillende schoolvakken bestudeerd. Voorafgaand aan en tijdens het bezoek heeft het panel voor ieder schoolvak de gebruikte literatuur, de studiehandleiding en de CV's van de betrokken vakdidactici bestudeerd. Ook is voor veertien van de zestien schoolvakken van minstens één student het eindwerk van de cursus vakdidactiek bestudeerd. Voor de andere twee vakken (Filosofie en Chinees) waren er nog geen studenten die de minor hebben afgerond. Daarnaast is tijdens het bezoek gesproken met de vakdidactici en is aan de studenten gevraagd hoe zij de vakdidactiek voor hun schoolvak hebben ervaren. Het panel heeft geen aanvullingen bij hetgeen is beschreven bij de vakdidactieken bij de master. Dit betekent dat voor alle zestien schoolvakken geldt dat de vakdidactiek op zijn minst adequaat is en een goede voorbereiding biedt voor de beroepspraktijk. De vakdidactiek voor de vier bètavakken steekt uit boven het gemiddelde en wordt door het panel als goed beoordeeld. Dit geldt ook voor de vakdidactiek voor de schoolvakken Nederlands, Geschiedenis en staatsinrichting en Culturele en kunstzinnige vorming.

Het studieonderdeel Praktijk start aan het begin van de studie en beslaat minstens de helft van de minor. De studenten krijgen een stageplek toegewezen op één van de scholen voor voortgezet onderwijs waarmee het ICLON een samenwerkingsverband heeft. Het studieonderdeel Praktijk omvat minimaal 120 klascontacturen waarvan de student ten minste 60 uren zelf (deellessen) geeft. Van de schoolvakken die zowel in de onderbouw als de bovenbouw worden gegeven, worden 40 van de 60 lessen in de onderbouw van havo, vwo en vmbo-tl gegeven. Het panel heeft vastgesteld dat de organisatie van het praktijkdeel goed is geregeld. De grote meerderheid van de studenten loopt stage op een opleidingsschool waardoor de kwaliteit van de stagescholen voor een groot deel is gegarandeerd. De meeste scholen beschikken over tenminste één Begeleider op School (BOS) die hiertoe is opgeleid door het ICLON. De Begeleider op School draagt zorg voor de algehele coördinatie van de stage en speelt een rol in de beoordeling van de student. De dagelijkse begeleiding van de studenten wordt veelal uitgevoerd door een vakcoach, dit is de begeleider in de klas op vakinhoudelijk en (vak)didactisch terrein. Het panel heeft geconstateerd dat er vanuit de scholen voor voortgezet onderwijs een aanzienlijke investering plaats vindt om deze begeleiding op een professionele wijze uit te kunnen voeren en waardeert de verantwoordelijkheid die de scholen op zich nemen door de vakcoaches en Begeleiders op School een opleiding te laten volgen bij het ICLON. Ook is het panel positief over de

afstemming tussen de begeleiding op de stageschool en de begeleiding door de supervisor vanuit het ICLON.

De trajecten voor educatieve minoren worden aangeboden in twee varianten: een opleiding van één semester (het blokmodel) en een opleiding die zich uitstrekt over twee semesters (het lintmodel), beide met een studielast van 30 EC. De mogelijkheden voor het volgen van een van beide varianten zijn afhankelijk van de organisatie van minorenprogramma's binnen de verschillende faculteiten. De minor heeft twee formele instroommomenten, te weten 1 september en 1 februari. De educatieve minor gaat in het tweede semester alleen van start als er voldoende aanmeldingen zijn en kan alleen in blokvorm (dus fulltime) gevolgd worden. Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken over de voor- en nadelen van de twee modellen en concludeert dat beide modellen in de praktijk goed werkbaar zijn, dit geldt zowel voor de studenten als voor de docenten van het ICLON en de begeleiders op de stagescholen. Het voordeel van het blokmodel is dat studenten zich volledig op de educatieve minor kunnen richten. Het voordeel van het lintmodel is dat studenten een heel schooljaar in de praktijk meemaken, mogelijk nadeel is dat het soms lastig is om te schakelen tussen de minor en de overige bachelorvakken die de studenten op dat moment volgen.

Het panel heeft met een aantal minorstudenten en alumni uit verschillende varianten gesproken tijdens het bezoek. Zij zijn enthousiast over het programma en zien het als een goede kennismaking met het vak van docent in het voortgezet onderwijs. Na de minor voelen zij zich startbekwaam om als docent in de onderbouw van het vmbo-tl en havo/vwo te kunnen functioneren. De meeste studenten hebben aangegeven de ambitie te hebben om na de vakmaster de eerstegraads lerarenopleiding te willen volgen. Zij krijgen daarvoor het eerste semester vrijgesteld en kunnen de eerstegraadsbevoegdheid in een verkort traject van een half jaar behalen. Dit is volgens het panel conform landelijke richtlijnen.

Het panel concludeert dat het programma van de minor duidelijk gestructureerd en samenhangend is. De algemene cursorische vakken zijn van een academisch niveau. De algemene didactische kwaliteit is adequaat. Ook de vakdidactische kwaliteit is op zijn minst adequaat en voor zeven van de zestien schoolvakken beschouwt het panel de vakdidactiek als goed. De integratie algemene didactiek, vakdidactiek en praktijk is een sterk punt evenals de ruime aandacht voor de vakdidactiek. De verschillende onderdelen van het curriculum stellen studenten volgens het panel voldoende in staat om de eindkwalificaties van de educatieve minor te realiseren.

Staf

Het opleidersteam voor de minor bestaat grotendeels uit dezelfde docenten als de docenten van de masteropleiding. Het opleidersteam voor de minor bestaat uit vakdidactici in de zestien schoolvakken, uit onderwijskundigen of academici uit verwante domeinen en een kleine groep opleiders met een achtergrond als schooldocent, die vooral als supervisor optreden.

Het panel heeft vastgesteld dat de minor in het algemeen wordt verzorgd door personeel van goede kwaliteit. De docenten zijn zeer betrokken, zijn goed benaderbaar voor de studenten en spelen adequaat in op de individuele behoeften van de divers samengestelde groep studenten. Er is voldoende personele capaciteit, waardoor het mogelijk is om te werken met kleine groepen studenten en individuele studenten intensief te begeleiden.

Het panel heeft vastgesteld dat het aantal gepromoveerden onder de opleiders zeer beperkt is. Het panel heeft er begrip voor dat dit deels wordt veroorzaakt doordat er bij de selectie van

nieuwe opleiders die het algemene cursorische gedeelte verzorgen en de rol van supervisor vervullen, vooral wordt gelet op relevante ervaring in het voortgezet onderwijs. Wel is het panel van mening dat het ICLON dient te streven naar een groter aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici. Dit aandeel varieert momenteel sterk per cluster. Voor de bètavakken is het aandeel gepromoveerde vakdidactici voldoende. Het aandeel gepromoveerden onder de vakdidactici van het alfa- en gammacluster is echter te beperkt en zou volgens het panel moeten worden verhoogd. Het panel juicht het in dit verband toe dat er voor de alfavakken een leerstoel vreemde talen wordt ingesteld die deels bij het ICLON en deels bij de faculteit Geesteswetenschappen wordt ondergebracht.

Het behalen van de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) is binnen het ICLON een van de voorwaarden om voor een bevordering en benoeming in vaste dienst in aanmerking te komen. Het streven van het ICLON is om voor 1 september 2014 minimaal 80% gerealiseerde BKO's te behalen en het ICLON verwacht dat dit doel zal worden gehaald. Daarnaast is in het cursusjaar 2012-2013 een speciaal traject ontworpen waarbij twaalf opleiders van het ICLON een VELON-registratie hebben ontvangen.

De kwaliteit van de begeleiding van de minorstudenten op de stagescholen is volgens het panel voldoende geborgd doordat de meeste studenten stage lopen op een opleidingsschool. Zoals hiervoor beschreven wordt deze begeleiding verzorgd door Begeleiders op School die een coördinerende rol vervullen en door vakcoaches die de studenten begeleiden in de dagelijkse praktijk. Om hun kwaliteit te borgen verzorgt de ICLON-Lerarenopleiding een jaarlijks trainingstraject voor nieuwe Begeleiders op School en worden er regelmatig informatieve en bijscholingsbijeenkomsten met Begeleiders op School georganiseerd. Er is ook een trainingstraject vanuit het ICLON voor de vakcoaches van de opleidingsscholen, waarin deelnemers algemene begeleidingsvaardigheden ontwikkelen en kennis kunnen nemen van de nieuwste (vak)didactische ontwikkelingen. Het panel is onder de indruk van de betrokkenheid van de stagescholen en de manier waarop de begeleiding aan de studenten wordt vormgegeven. Studenten zijn tevreden over de begeleiding die zij krijgen vanuit de stageschool.

Instroom

Het panel constateert dat het ICLON de landelijk vastgestelde verwantschapstabel als ingangseis hanteert en dat daarmee het vakinhoudelijk niveau van de studenten voldoende is gewaarborgd.

De instroomcijfers verschillen sterk per schoolvak (zie bijlage 5). Vooral voor Natuurkunde is het aantal studenten laag (1 à 2 per jaar). Tot 2013 konden studenten Natuurkunde de minor niet geheel binnen de keuzeruimte van hun bachelor volgen en dienden zij een deel van het programma extracurriculair te volgen. Sinds 2013 is de keuzeruimte in de bachelor Natuurkunde verruimd tot 30 EC waardoor de educatieve minor geheel binnen de keuzeruimte kan worden gevolgd. Voor overschotvakken als Geschiedenis is het aantal studenten juist relatief hoog (varieert tussen de 7 en 12 per jaar). Het panel adviseert om een gedifferentieerd beleid ten aanzien van de instroom te overwegen waarbij de instroom in tekortvakken wordt gestimuleerd en de instroom in overschotvakken wordt afgeremd.

Gerealiseerde eindkwalificaties

De beoordeling van de cursorische vakken van de minor gebeurt op dezelfde werkwijze en met dezelfde rubric en beoordelingsformulieren als binnen de masteropleidingen. Ook het praktijkgedeelte wordt op dezelfde wijze afgesloten en beoordeeld. De rol voor de

examencommissie is voor de minor formeel gedelegeerd vanuit de faculteiten die de aanverwante bachelors verzorgen.

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de producten van zestien minorstudenten uit de afgelopen studie jaren geselecteerd en beoordeeld. De steekproef bestond uit studenten van schoolvakken uit zowel het alfa-, bèta- als gammacluster. Zoals hiervoor beschreven, zijn er voor de schoolvakken Chinees en Filosofie nog geen studenten die de minor hebben afgerond en kan het panel geen oordeel geven over het gerealiseerde eindniveau. Voor de andere veertien schoolvakken heeft het panel de eindproducten van de onderdelen Pedagogiek, Vakdidactiek en Praktijk bestudeerd. Het panel heeft geconstateerd dat de eindproducten van voldoende niveau zijn. Het panel concludeert op basis hiervan en op basis van de gesprekken dat het gerealiseerde eindniveau in de minor voldoet aan wat van een beperkt bevoegde tweedegraads docent verwacht mag worden.

Studenten hebben tijdens de gesprekken met het panel aangegeven dat zij tevreden zijn over het programma en over de intensieve begeleiding die zij tijdens de stage krijgen van zowel het ICLON als de scholen voor voortgezet onderwijs. De cursussen sluiten volgens hen goed aan op hun niveau en studenten waarderen de continue wisselwerking tussen de theorie en de praktijk. Wel geven enkele minorstudenten aan dat sommige programmaonderdelen beter toegespitst zouden kunnen worden op kennis en vaardigheden die specifiek van belang zijn voor het lesgeven in de onderbouw. Een aantal minorstudenten ervaart het praktijkdeel als zwaar en intensief. Dit verschilt per individuele student hetgeen vooral afhankelijk lijkt te zijn van de verschillen in studiebelasting tussen de bacheloropleidingen.

Conclusie

Het panel beoordeelt de educatieve minor: ‘positief’.

Bijlagen

Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van het visitatiepanel

---

Prof. dr. Wim Jochems studeerde psychologie en methodologie aan de Universiteit Utrecht. Van 1973 tot 1998 werkte hij aan de Technische Universiteit Delft (TUD). Hier promoveerde hij in 1980, was hij betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van de universitaire lerarenopleiding en werd hij in 1989 tot hoogleraar didactiek en onderwijsontwikkeling benoemd. Van 1993 tot en met 1998 was Jochems faculteitsdecaan aan de TUD, waarna hij naar de Open Universiteit vertrok. Aan de Open Universiteit was Jochems tot 2006 hoogleraar-directeur van het Onderwijstechnologisch Expertisecentrum (OTEC). In 2006 werd hij benoemd tot hoogleraar-directeur aan de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e), waar hij de Eindhoven School of Education (ESoE) opzette. ESoE herbergt zowel de universitaire lerarenopleiding van de TU/e als een omvangrijk onderzoekprogramma gericht op professioneel leren van leraren en docenten. Van 2011 tot september 2013 was Jochems deeltijds verbonden aan de Open Universiteit voor het opzetten van de zogenoemde 'Lerarenuniversiteit', gericht op de professionele ontwikkeling van leraren met onderwijservaring. Zowel aan de TUD als aan de TU/e was Jochems verantwoordelijk voor de universitaire lerarenopleidingen. Daarnaast is hij door zijn wetenschappelijk onderzoek goed bekend met de internationale ontwikkelingen in het domein van de lerarenopleidingen. Jochems was onder meer voorzitter van de Vereniging voor Onderwijsresearch, lid van het managementteam van de onderzoeksschool ICO en lid van het dagelijks bestuur van de European Educational Research Association. Hij heeft ruime ervaring met uiteenlopende onderwijsvisitaties in Nederland en Vlaanderen (onder meer onderwijskunde, de specifieke lerarenopleidingen in Vlaanderen, technisch-wetenschappelijke opleidingen en de zogenoemde internationale wetenschappelijke opleidingen).

Prof. dr. Jaap van Marle is vice-decaan aan de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit Nederland. Tussen 2001 en 2013 was hij tevens decaan van deze faculteit. Van Marle werkte van 1974 tot 1986 als universitair docent en universitair hoofddocent bij de Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit van Amsterdam, waarna hij directeur werd van het P.J. Meertens-Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Deze functie bekleedde hij tot 1997. Daarna was hij tot 2001 als senior onderzoeker verbonden aan de Koninklijke Nederlandse Akademie en was hij gasthoogleraar aan verschillende buitenlandse universiteiten. In zijn periode bij de KNAW was hij verder bijzonder hoogleraar aan de VU Amsterdam (1987-2001), met als leeropdracht 'Taalverandering'. Als decaan aan de OU was zijn leeropdracht 'Taal en Cultuur'. Het huidige onderzoek van Van Marle richt zich tevens op dat gebied, namelijk op taalverandering/taalcontact en het Nederlands in de Verenigde Staten. Van Marle is onder andere lid van de Association for the Advancement of Dutch- American Studies en de American Association of Netherlandic Studies.

Prof. dr. Harrie Eijkelhof is hoogleraar-directeur van het Freudenthal Institute for Science and Mathematics Education van de Universiteit Utrecht. Hij studeerde Experimentele Natuurkunde aan de Universiteit Leiden. In de jaren na zijn studie was hij docent natuurkunde aan middelbare scholen in Nederland en Zambia. In deze periode was hij tevens wetenschappelijk medewerker aan de VU Amsterdam en coördinator van het project 'Natuurkunde in de Samenleving'. Sinds 1981 is Eijkelhof verbonden aan de Universiteit Utrecht, waar hij begon als projectmedewerker Leerpakketontwikkeling Natuurkunde (PLON) in de vakgroep natuurkundendidactiek. Tijdens en na zijn promotieonderzoek werkte hij als universitair docent en universitair hoofddocent aan het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en

Studievaardigheden (IVLOS). In 1997 werd hij benoemd tot hoogleraar natuurkunde-didactiek aan de faculteit Natuur- en Sterrenkunde, waar hij in 2003 onderwijsdirecteur werd. In 2005 werd Eijkelhof benoemd tot vice-decaan bacheloronderwijs aan de faculteit Bètawetenschappen. Van 2011 tot mei 2014 was hij hoogleraar-directeur van het Freudenthal Institute for Science and Mathematics Education.

Prof. dr. Herman van den Bosch is hoogleraar Managementwetenschappen, in het bijzonder Managementeducatie. Van den Bosch ontwikkelt en verzorgt onderwijs op het gebied van innovatiemanagement en academische vaardigheden, en hij onderzoekt de rol van instellingen voor hoger onderwijs in regionale ontwikkeling en innovatie. Van den Bosch is betrokken geweest bij een reeks (internationale) onderwijsvisitaties en accreditaties van nieuwe opleidingen op het gebied van bedrijfskunde, economie en liberal arts & science. Hij verzorgt in binnen- en buitenland trainingen en opleidingen op het gebied van afstandsonderwijs, opleidingsmanagement en kwaliteitszorg. Van den Bosch was van oktober 2001 - september 2011 decaan van de Faculteit Managementwetenschappen van de Open Universiteit. In deze functie was hij verantwoordelijk voor de invoering van de bachelor- en masterstructuur, activerend (afstandsonderwijs) en de ontwikkeling van een opleidingsaanbod voor professionals. Herman van den Bosch publiceerde op het gebied van onderwijsorganisatie, innovatie van het wetenschappelijk onderwijs en de rol van ICT, de rol van kennisinstellingen bij (regionale) innovatie en in de Nijmeegse periode op het gebied van het geografie-onderwijs, kwaliteitszorg en onderwijsmanagement.

Geert Popma MA is sinds 2013 voorzitter van het College van Bestuur, Stichting Apeldoorns Voortgezet Openbaar Onderwijs (Avoo), een koepel van drie scholen met in totaal circa 3000 leerlingen. Hij studeerde tussen 1977 en 1985 Engelse Taal- en Letterkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam en the University of Hull. In 2002 behaalde hij daarnaast een Master Educational Management aan de Nederlandse School voor Onderwijsmanagement (NSO) in Amsterdam. Popma heeft ruime ervaring als docent Engels, schoolleider en bestuurder in het voortgezet onderwijs. Tussen 2007 en 2013 was hij directeur/bestuurder van het Anna van Rijn College, Nieuwegein, een school met drie locaties, 2000 leerlingen van LWOO tot tweetalig gymnasium, die in Nederland als voorbeeld dient op het gebied van tweetalig onderwijs. Hij is sinds 2002 lid van visitatiecommissies voor scholen met tweetalig onderwijs voor het Europees Platform en is lid (geweest) van veldadviesraden van de NSO Academie voor Leiderschap in Onderwijs en van de lerarenopleidingen van de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht (2002-2013).

Martien Bos MA studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde met een minor redacteur/editor aan de Universiteit van Amsterdam (1999-2003). Hij werkte als (freelance) redacteur en corrector voor verschillende uitgeverijen (Prometheus, Uitgeverij 521, Bas Lubberhuizen, Boom, Pimento, Augustus, Spectrum etc.), tekstbureaus (Asterisk, Textcase) en tijdschriften (AvantGarde, AvantGarde Men, Havana, Folia, Folia Magazine). Ook werkte hij als ghostwriter. In 2013 startte hij aan de universitaire lerarenopleiding Nederlands aan de Vrije Universiteit. Hij is tevens vicevoorzitter van de opleidingscommissie van deze opleiding.

Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader

Universitaire Lerarenopleidingen

Inleiding

Dit domeinspecifiek referentiekader voor de universitaire lerarenopleidingen bevat een beschrijving van de actuele stand van zaken binnen het domein van de universitaire lerarenopleidingen en van de eisen die, mede op basis daarvan, gesteld mogen worden aan deze opleidingen. Het betreft het kader voor:

de éénjarige (60 EC) wo-masteropleidingen tot leraar voorbereidend hoger onderwijs (VHO), volgend op een verwante disciplinaire wo-master (inclusief de programmatisch vrijwel overeenkomende educatieve gedeelten binnen tweejarige (educatieve) masteropleidingen); de educatieve minoren (30 EC), die sinds 2009 opleiden tot een beperkte tweedegraads bevoegdheid VO en vmbo-t; deze educatieve minor maakt deel uit van een bacheloropleiding die is opgenomen in de Regeling verwantschapstabel educatieve minor, die jaarlijks door het Ministerie op verzoek van de universiteiten kan worden aangepast.

Als apart document is in opdracht van de ICL door de NUFFIC een update gemaakt van een beschrijving van de universitaire lerarenopleidingen in de omliggende landen.

Actuele stand van zaken

Sinds de vorige visitatie heeft binnen het domein van de universitaire lerarenopleidingen een aantal ontwikkelingen plaats gevonden die als volgt kunnen worden samengevat:

Om de instroom te vergroten en meer academici te interesseren voor het leraarsvak in het voortgezet onderwijs zijn er meer en flexibele wegen naar het leraarschap gecreëerd. Binnen wo-bacheloropleidingen zijn de educatieve minoren gecreëerd. Het doel is dat ook deze leraren later een vervolgopleiding kiezen en, na afronding van een universitaire lerarenopleiding, als academische leraar voor de klas komen te staan. Verder voorziet de mogelijkheid om via de weg van zij-instroom leraar te worden in een duidelijke behoefte. Voor excellente afgestudeerden is het programma Eerst de Klas gestart, waarin ook het bedrijfsleven een actieve rol speelt. Tenslotte is sinds kort een programma Onderwijsstraining gestart, gericht op a. verbreding van de instroom vanuit recent afgestudeerden en promovendi en b. versterking van het onderzoeksprofiel van de afgestudeerde eerstegraads leraar. Sinds de vorige visitatie is de instroom van studenten in de reguliere lerarenopleidingen met ruim 50% toegenomen.

Om de samenwerking tussen lerarenopleidingen en het afnemend veld te verbeteren, zijn er 56 (waarvan 26 vo) door het Ministerie van OCW erkende opleidingsscholen (samenwerkingsverbanden van één of meer lerarenopleidingen met één of meer scholen voor po, vo en mbo). Een aantal opleidingsscholen is erkend als academische opleidingsschool. Meer dan gemiddeld verbinden zij het opleiden van leraren met praktijkgericht onderzoek ten dienste van schoolontwikkeling.

Om de kwaliteit en de voortgaande professionalisering van leraren te borgen is de Onderwijscoöperatie opgericht en het Lerarenregister ingesteld. Daarnaast wordt van universitaire lerarenopleiders in toenemende mate het bezit van een Basis Kwalificatie Onderwijs (BKO) (universitair) docent gevraagd.

Bij een aantal universiteiten is de inbedding van de lerarenopleidingen in de universitaire structuur aangepast. Bij deze instellingen is de verantwoordelijkheid voor delen van of de complete lerarenopleiding ondergebracht bij een of meer faculteiten in plaats van bij een apart instituut binnen de universiteit.

Algemene bekwaamheidseisen

Kaderstellend voor de doelstellingen en eindtermen van de lerarenopleidingen VHO zijn, naast de voor alle wo masteropleidingen geldende Dublin-descriptoren en algemene wettelijke eisen, de bekwaamheidseisen leraar VHO. Deze zijn vastgelegd in de Wet op het voortgezet onderwijs (artikel 36 en verwante artikelen) en het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (in het bijzonder titel 4: bekwaamheidseisen bovenbouw havo en vwo (voorbereidend hoger onderwijs)). Volgens laatstgenoemd besluit omvat de bekwaamheid tot het geven van onderwijs de volgende competenties:

- interpersoonlijke competentie;
- pedagogische competentie;
- vakinhoudelijke en didactische competentie;
- organisatorische competentie;
- competentie in het samenwerken met collega's;
- competentie in het samenwerken met de omgeving;
- competentie in reflectie en ontwikkeling.

In het besluit is vervolgens per competentie uitgewerkt welke handelingen de leraar kan verrichten en over welke kennis deze beschikt. Afgestudeerden van de universitaire lerarenopleiding (ULO) dienen in alle competentiegebieden startbekwaam te zijn. In ICL-verband zijn deze vereisten nader uitgewerkt voor leraren die aan een universiteit tot leraar VHO zijn opgeleid en gepubliceerd in de VSNU-brochure *Competentieprofiel van leraren die aan een ULO zijn opgeleid*.¹ Kern van deze brochure is de competentietabel (zie pagina 31-33).

Inmiddels heeft de Onderwijscoöperatie aan de Minister een voorstel tot wijziging van de bekwaamheidseisen voorgelegd.² Op het moment van schrijven van dit domeinspecifiek referentiekader heeft de Minister daarop nog niet inhoudelijk gereageerd. De lerarenopleidingen hebben het voornemen om, als de nieuwe bekwaamheidseisen zijn vastgesteld, het competentieprofiel van aan een ULO opgeleide leraar daarmee in overeenstemming te brengen.

Vakinhoudelijk opgeleid via een universitaire masteropleiding

Voorafgaand aan de opleiding tot leraar VHO hebben studenten een disciplinaire universitaire masteropleiding gevolgd en afgerond. Om te kunnen bepalen of studenten voldoende vakinhoudelijk zijn opgeleid is onder auspiciën van de ICL een project uitgevoerd dat geleid heeft tot de brochure "Vakinhoudelijk masterniveau".³ Daarin wordt voor elk schoolvak een overzicht gegeven van de omvang en de inhoud van de vakopleiding. De brochure beschrijft de kerndomeinen van de discipline en per kerndomein een aantal belangrijke subdomeinen voor een eerstegraads leraar in het vak. Voor een aantal vakken zijn zogenoemde omgevingsvakken benoemd. Voor vrijwel alle vakken geldt een minimum van 180 EC aan vakstudie (bachelor en master samen), verdeeld over alle kerndomeinen van de discipline. Deze brochure is voor de opleidingen richtinggevend voor het toelatingsbeleid tot de universitaire lerarenopleidingen en voor het bepalen van aanvullende applicatieprogramma's voor studenten die een niet direct verwante master als vooropleiding hebben.

---

¹ VSNU-ICL (Interdisciplinaire Commissie Lerarenopleidingen) (2007). *Competentieprofiel van leraren die aan een ULO zijn opgeleid*. Den Haag: VSNU.

² Onderwijscoöperatie (2012). *Herijking bekwaamheidseisen. Het nieuwe voorstel*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.

³ VSNU-ICL (Interdisciplinaire Commissie Lerarenopleidingen) (07). *Vakinhoudelijk masterniveau. Visie van de ULO's op het academisch gehalte van eerstegraads leraren*. Den Haag: VSNU.

Overige landelijk overeengekomen richtlijnen

De universitaire lerarenopleidingen hebben tevens afspraken gemaakt over het omgaan met eerder verworven competenties van studenten die zich aanmelden voor een universitaire lerarenopleiding en over een toetsingskader, dat beoogt de transparantie en de intersubjectiviteit in de praktijk van de beoordeling en examinering te bewaken en waar nodig te verbeteren.⁴

Ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van het praktijkgedeelte in de opleiding en het samen opleiden in opleidingsscholen is door de gezamenlijke universitaire lerarenopleidingen de handreiking 'Leren door werken in de school' uitgegeven.⁵

Competenties van leraren die aan een Universitaire Lerarenopleiding zijn opgeleid

Competentie	Omschrijving	Vereisten
1. Interpersoonlijke competentie	De eerstegraads leraar onderschrijft zijn interpersoonlijke verantwoordelijkheid. Hij is zich bewust van zijn eigen houding en gedrag en van de invloed daarvan op de leerlingen. Hij brengt op professionele en planmatige wijze een goede samenwerking met en tussen leerlingen tot stand.	Kennis: <ol style="list-style-type: none"> 1. is op de hoogte van communicatie- en omgangsvormen in de leefwereld van leerlingen, 2. is op de hoogte van theorieën over communicatie, interculturele communicatie en groepsdynamica en kent de implicaties daarvan voor eigen doen en laten. Kunde: <ol style="list-style-type: none"> 1. maakt contact met de leerlingen en zorgt ervoor dat zij contact kunnen maken met hem en zich op hun gemak voelen, 2. biedt een kader waarbinnen de leerlingen hun eigen leerproces kunnen vormgeven en helpt de leerlingen daarbij, 3. kan daarbinnen leiden, begeleiden, bemiddelen, stimuleren en confronteren, 4. scheidt een goed samenwerkingsklimaat.
2. Pedagogische competentie	De eerstegraads leraar onderschrijft zijn pedagogische verantwoordelijkheid. Hij brengt op professionele en planmatige wijze voor individuele leerlingen en voor de groepen waarmee hij werkt, een veilige leeromgeving tot stand waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en verantwoordelijke personen.	Kennis: <ol style="list-style-type: none"> 1. is vertrouwd met de leefwereld van leerlingen, hun basisbehoeften, hun verwachtingen, met de culturele bepaaldheid daarvan, en weet hoe daarmee om te gaan, 2. is bekend met de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van tieners, jongvolwassenen en volwassenen, met de problemen en belemmeringen die zich daarbij kunnen voordoen en weet hoe die problemen in de praktijk te signaleren en daarmee om te gaan, 3. is bekend met ontwikkelings- en opvoedingstheorieën, is vertrouwd met verschillende opvoedingspraktijken en met de culturele bepaaldheid daarvan en is zich bewust van de consequenties van deze theorieën en praktijken voor het onderwijs en voor eigen doen en laten als leraar, 4. heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij tieners, adolescenten en volwassenen, en van de culturele bepaaldheid daarvan en weet hieraan consequenties

⁴ VSNU-ICL (Interdisciplinaire Commissie Lerarenopleidingen) (2007c). *Beoordeling en Examinering*. Den Haag: VSNU.

⁵ Bolhuis, S., Buitink, J., & Onstenk, J. (2010). *Leren door werken in de school*. Den Haag: VSNU.

		<p>te verbinden voor eigen handelen.</p> <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vormt zich een goed beeld van het sociale klimaat in een groep, van het welbevinden van de leerlingen binnen die groep en van de vorderingen die zij maken op het gebied van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, 2. ontwerpt op basis daarvan, zo nodig samen met collega's, een passende aanpak of benadering om de groep leerlingen te begeleiden naar een veilig en harmonisch leef- en werkklimaat, 3. voert die aanpak of benadering uit, 4. evalueert die aanpak of benadering en stelt deze zo nodig bij, 5. signaleert problemen en belemmeringen in de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van individuele leerlingen, 6. is in staat te bepalen wanneer verwijzing van individuele leerlingen naar andere deskundigen nodig is en weet dan ook adequaat te verwijzen.
<p>3. Vakinhoudelijke en didactische competentie</p>	<p>De eerstegraads leraar onderschrijft zijn vakinhoudelijke en didactische verantwoordelijkheid. Hij brengt op professionele en planmatige wijze voor individuele leerlingen en voor de groepen waarmee hij werkt een krachtige leeromgeving tot stand waarin leerlingen zich op een goede manier de leerinhouden van een bepaald vak of vakgebied eigen kunnen maken.</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. heeft een grondige praktische en theoretische kennis en beheersing van de leerinhouden van het schoolvak of vakgebied, 2. kent het belang van die leerinhoud voor het toekomstige beroep of de toekomstige studie en het dagelijkse leven van de leerlingen, 3. heeft een grondige kennis van de wetenschappelijke achtergronden van de leerinhoud van het schoolvak, is vertrouwd met de betreffende wetenschappelijke disciplines en met de methoden van kennisontwikkeling en kennis-toepassing daarbinnen, 4. heeft inzicht in historische en internationale ontwikkelingen in de didactiek van het schoolvak of vakgebied, 5. heeft kennis van het onderzoeksmatig ontwerpen van onderwijs, (vak)didactieken en didactische leermiddelen, waaronder informatie- en communicatietechnologie, 6. is bekend met verschillende onderwijs- en leertheorieën en met verschillende onderwijsarrangementen voor het voorbereidend hoger onderwijs en weet die binnen het schoolvak in praktijk te brengen, 7. is bekend met onderwijsarrangementen voor zelfstandig leren, teamleren en onderzoeken in de tweede fase van het voortgezet onderwijs, 8. is vertrouwd met de wijze waarop leerlingen leren (in het algemeen en wat het schoolvak betreft), wat hun leerbehoeften zijn en hoe zij zich ontwikkelen, 9. heeft een praktische kennis van veel voorkomende leerstoornissen en -belemmeringen en weet daar mee om te gaan, 10. heeft kennis van de invloed van taalbeheersing en

		<p>taalverwerving op het leren en weet daar in de praktijk rekening mee te houden.</p> <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kiest binnen het schoolvak leerinhouden die voor leerlingen betekenisvol en relevant zijn en die passen in de logica van de vakopbouw, 2. vormt zich een goed beeld van de mate waarin de leerlingen de leerinhoud van het schoolvak beheersen en van de manier waarop ze hun werk aanpakken, 3. ontwerpt op basis daarvan gevarieerde leeractiviteiten die voor de leerlingen uitvoerbaar zijn, waaruit zij eventueel kunnen kiezen en die hen aanzetten tot zelfwerkzaamheid, 4. voert die leeractiviteiten samen met leerlingen uit, 5. evalueert de effecten van die leeractiviteiten en stelt ze zo nodig bij, voor de hele groep maar ook voor individuele leerlingen, 6. signaleert leerproblemen en -belemmeringen en stelt, eventueel samen met collega's, een passend plan van aanpak of benadering op.
4. Organisatorische competentie	<p>De eerstegraads leraar onderschrijft zijn organisatorische verantwoordelijkheid. Hij brengt op professionele en planmatige wijze in zijn groepen en zijn andere contacten met leerlingen een goed leef- en werkklimaat tot stand dat overzichtelijk, ordelijk en taakgericht is en in alle opzichten helder voor hemzelf, zijn collega's en in het bijzonder de leerlingen.</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is bekend met die aspecten van groeps- of klassenmanagement die voor de eigen vorm van onderwijs relevant zijn, 2. is bekend met de organisatorische aspecten van verschillende soorten leeromgevingen in de school. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hanteert op een consequente manier concrete, functionele en door de leerlingen gedragen procedures en afspraken, 2. biedt organisatievormen, leermiddelen en leermaterialen aan die leerdoelen en leeractiviteiten ondersteunen, 3. houdt voor het onderwijs een planning aan die bij de leerlingen bekend is en waar zij hun eigen planning op kunnen afstemmen, en gaat adequaat om met tijd.

<p>5. Competentie in het samenwerken met collega's</p>	<p>De eerstegraads leraar onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's. Hij levert een professionele bijdrage aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat in zijn school, aan goede werkverhoudingen en een goede schoolorganisatie.</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is op praktisch niveau bekend met methodieken voor samenwerking en intervisie, 2. is op praktisch niveau op de hoogte van leerlingvolgsystemen en manieren om het eigen werk toegankelijk te administreren, 3. heeft enige kennis van organisatie- en bestuursvormen voor scholen in het voorbereidend hoger onderwijs, 4. is op de hoogte van modellen voor kwaliteitszorg en methodieken voor onderwijsverbetering en schoolontwikkeling. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. deelt informatie die voor de voortgang van het werk van belang is met collega's en maakt gebruik van de informatie van collega's, 2. levert een constructieve bijdrage aan verschillende vormen van overleg en samenwerken op school, 3. wisselt werk uit en ontwikkelt nieuw werk met collega's, 4. geeft en ontvangt collegiale consultatie en intervisie, 5. werkt met collega's samen aan de ontwikkeling en verbetering van de school.
<p>6. Competentie in het samenwerken met de omgeving</p>	<p>De eerstegraads leraar onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met de omgeving van de school. Hij werkt goed samen met instellingen of bedrijven die betrokken zijn bij het opleiden van de leerlingen. En hij werkt ook goed samen met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de zorg voor de leerlingen en bij de school.</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is bekend met de leefwereld van ouders of verzorgers en weet hoe daar rekening mee te houden in eigen doen en laten als leraar, 2. is op de hoogte van de professionele infrastructuur waarvan de school onderdeel is, 3. is bekend met de regelgeving en samenwerkingsprocedures tussen de school en instellingen of bedrijven waarmee wordt samengewerkt, 4. weet ervoor te zorgen dat het binnen- en buitenschoolse leren en de interne en externe begeleiding van leerlingen goed op elkaar zijn afgestemd. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. geeft op professionele manier informatie over de leerlingen aan ouders en andere belanghebbenden en maakt gebruik van de informatie die zij geven, 2. zorgt in overleg met de leerling en andere betrokkenen voor afstemming tussen het leren in en buiten de school en voor duidelijkheid over ieders verantwoordelijkheid en bijdrage hierin, 3. neemt op een constructieve manier deel aan verschillende vormen van overleg met mensen en instellingen buiten de school 4. verantwoordt eigen professionele opvattingen en werkwijze met betrekking tot een leerling aan ouders en andere belanghebbenden en past in gezamenlijk overleg zo nodig het eigen werk met die leerling aan.
<p>7. Competentie in</p>	<p>De eerstegraads leraar onderschrijft zijn</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is op de hoogte van actuele ontwikkelingen in de

<p>reflectie en onderzoek ten dienste van de eigen professionele ontwikkeling en de ontwikkeling van het schoolvak, het beroep en de school</p>	<p>verantwoordelijkheid voor de eigen professionele ontwikkeling. Hij analyseert en expliciteert met distantie en onderzoeksmatige deskundigheid zijn opvattingen over het leraarschap, zijn eigen beroepspraktijk en die van anderen. Hij ontwerpt en evalueert op wetenschappelijk verantwoorde wijze mogelijke oplossingen voor problemen in schoolvak, beroep en school. Hij draagt aldus bij aan het creëren van nieuwe kennis en nieuwe onderwijspraktijken.</p>	<p>maatschappij, toeleverende en vervolgoopleidingen en het bedrijfsleven die relevant zijn voor het eigen (vak)onderwijs en voor de school,</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. is op de hoogte van de onderwijspraktijk in andere scholen voor voorbereidend hoger onderwijs en van actuele ontwikkelingen op het gebied van inhoud, werkwijzen en organisatievormen in het voorbereidend hoger onderwijs, 3. is op de hoogte van actuele ontwikkelingen op het gebied van de pedagogiek en de didactiek die relevant zijn voor het eigen (vak)onderwijs, 4. heeft voldoende gedragspsychologische kennis om het eigen gedrag en dat van anderen te begrijpen en te analyseren. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. geeft vorm aan de ontwikkeling van de eigen bekwaamheid, op basis van een goede analyse van de eigen competenties, 2. stemt de ontwikkeling van die bekwaamheid af op het beleid van de school, de ontwikkeling en afspraken binnen het team en de ontwikkeling van het schoolvak, 3. maakt bij die ontwikkeling gebruik van informatie van leerlingen en collega's, in school en bedrijf, vaktijdschriften en vakverenigingen, 4. vraagt hierbij desgewenst collegiale hulp in de vorm van bijvoorbeeld intervisie en supervisie.
<p>Lees waar 'hij', 'hem' en 'zijn' staat, s.v.p. ook 'zij', 'haar' en 'haar'.</p>		

Educatieve minor

Het domeinspecifiek referentiekader van de minoren is onderdeel van het Domeinspecifiek Referentiekader van de Universitaire Lerarenopleidingen waarvan het eerste deel is opgenomen in het ZER van de éénjarige educatieve masteropleidingen.

Specifieke wettelijke kaders en gezamenlijk geformuleerde richtlijnen voor educatieve minoren

Sinds 2009 worden door de meeste universiteiten educatieve minoren verzorgd. Deze educatieve minoren maken deel uit van de universitaire bacheloropleidingen die staan in de verwantschapstabel educatieve minor.⁶ Door de VSNU is het kader voor de educatieve minoren vastgesteld.⁷ Dit kader bevat de eisen die gesteld worden aan inhoud en omvang van de educatieve minor. Onderdeel daarvan zijn het gewenste eindprofiel van de in deze universitaire minor opgeleide leraar en de bijbehorende eindtermen van het programma van de educatieve minor.

Eindprofiel

Het met goed gevolg voltooien van een universitaire educatieve minor en van de bacheloropleiding waartoe deze minor behoort levert de bevoegdheid op om les te geven in de sectoren vmbo-tl en de eerste drie jaren van havo/vwo. Studenten met een educatieve minor bezitten een vakinhoudelijk overzicht van het schoolvakgebied op bachelorniveau en zijn in staat om dit in onderwijsontwerpen voor het gebied waarvoor zij bevoegd zijn in te zetten. Daarnaast onderschrijven zij hun interpersoonlijke, pedagogische, vakinhoudelijke, didactische en organisatorische verantwoordelijkheid. Zij onderschrijven bovendien hun verantwoordelijkheid voor de goede samenwerking met collega's en met de omgeving van de school en voor de eigen professionele ontwikkeling.

Eindtermen educatieve minor

De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo is binnen dit domein van het voortgezet onderwijs in staat om op basis van voldoende theoretisch inzicht, een professionele houding en voldoende vaardigheid:

- een goede samenwerking met en tussen leerlingen tot stand te brengen;
- voor groepen en voor individuele leerlingen een veilige leeromgeving te creëren;
- voor groepen en voor individuele leerlingen een krachtige leeromgeving in te richten waarin leerlingen zich op een goede manier leerinhouden van zijn vakgebied eigen maken;
- in groepen en in andere contacten met leerlingen een overzichtelijk, ordelijk en taakgericht leer- en werkklimaat tot stand te brengen;
- relevante informatie uit te wisselen met collega's in de school en uitkomsten daarvan te benutten;
- relevante informatie uit te wisselen met verzorgers van leerlingen buiten school en daarin te zorgen voor afstemming;
- eigen opvattingen over het leraarschap en de eigen bekwaamheden als leraar empirisch onderbouwd te expliciteren, kritisch te onderzoeken en verder te ontwikkelen.

---

⁶ Laatstelijk gewijzigd 5 mei 2012, Staatscourant 2012 nr. 11119 7 juni 2012.

⁷ VSNU: Kader voor de ontwikkeling van educatieve minors leidend tot een beperkte tweedegraads bevoegdheid. Vastgesteld in Algemeen Bestuur NVAO 19 december 2008.

Deze eindtermen zijn nader vertaald in bekwaamheidseisen leraar vmbo-tl en eerste drie jaar havo/vwo (zie hierna), die zijn afgeleid van de bekwaamheidseisen leraar VO/BVE.⁸

Van meet af aan is het de bedoeling geweest dat degenen die een universitaire educatieve minor hadden afgerond en via het bachelorgetuigschrift de bijbehorende onderwijsbevoegd hadden verworven, in een later stadium door zouden studeren voor een universitaire eerstegraads bevoegdheid. Daarvoor kunnen kandidaten op basis van eerder verworven competenties vrijstellingen krijgen in de universitaire lerarenopleidingen VHO. In een aparte brief van 1 juli 2009 heeft het Ministerie nog eens bevestigd dat het, binnen de regelingen in het OER, aan de examencommissie van de betreffende masteropleiding is om ten aanzien van individuele studenten de aard van die vrijstellingen te bepalen.

Gelet op het karakter en de duur van de educatieve minor (geen aparte opleiding, wel wettelijk geregeld, 30 EC) was er zowel vanuit het onderwijsveld als vanuit de overheid en politiek speciale interesse in de vormgeving van de opleidingen en de kwaliteit van de afgestudeerden. De NVAO heeft met de universiteiten nadere afspraken gemaakt over de wijze van beoordelen en het beoordelingskader.⁹ Door Ecorys en ResearchNed is evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de educatieve minor.¹⁰ Mede op grond van deze evaluatieonderzoeken heeft de staatssecretaris geconstateerd dat met de invoering van de educatieve minor een aantrekkelijke en kwalitatief goede nieuwe route naar het leraarschap voor studenten in het wetenschappelijk onderwijs is ontstaan.¹¹

Bekwaamheidseisen leraar VMBO-TL en eerste drie jaar HAVO en VWO

Competentie	Omschrijving	Vereisten
1. Interpersoonlijke competentie	De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn interpersoonlijke verantwoordelijkheid. Hij is zich bewust van zijn eigen houding en gedrag en van de invloed daarvan op de leerlingen. Hij heeft ook voldoende kennis en vaardigheid op het gebied van groepsprocessen en communicatie om een goede samenwerking met en van de leerlingen tot stand te brengen.	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is op de hoogte van communicatie- en omgangsvormen in de leefwereld van leerlingen, 2. is op praktisch niveau op de hoogte van communicatietheorieën, groepsdynamica en interculturele communicatie en kent in het bijzonder de implicaties daarvan voor zijn eigen doen en laten. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. maakt contact met de leerlingen en zorgt ervoor dat zij contact kunnen maken met hem en zich op hun gemak voelen, 2. biedt een kader waarbinnen de leerlingen hun eigen leerproces kunnen vormgeven en helpt de leerlingen daarbij 3. schept een goed klimaat voor samenwerking met de leerlingen en tussen de leerlingen onderling.
2. Pedagogische	De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is vertrouwd met de leefwereld van zijn

⁸ Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (in het bijzonder titel 3: bekwaamheidseisen vmbo, onderbouw havo en vwo, praktijkonderwijs, en bve).

⁹ Brieven NVAO aan CvB's 23 november 2011 en 9 februari 2012; 5 beoordelingscriteria educatieve minor beschreven in het document http://www.nvao.net/page/downloads/Beoordelingscriteria_Educatieve_Minor_mei_2009.pdf. Retrieved 22 maart 2012.

¹⁰ Aa, R. van der, Kans, K., Ormskerk, S., Bendig-Jacobs, J., Hogeling, L., & Thomassen, M. (2012). Evaluatie educatieve minor. Eindrapportage. Rotterdam: Ecorys en ResearchNed.

¹¹ Brief staatssecretaris van OCenW aan voorzitter Tweede Kamer d.d. 30 oktober 2012.

competentie	<p>onderschrijft zijn pedagogische verantwoordelijkheid. Hij brengt op professionele en planmatige wijze voor individuele leerlingen en voor de groepen waarmee hij werkt, een veilige leeromgeving tot stand waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en verantwoordelijke personen.</p>	<p>leerlingen, hun basisbehoeften, hun verwachtingen, met de culturele bepaaldheid daarvan, en weet hoe hij daarmee om kan gaan,</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. is bekend met de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van tieners, jongvolwassenen en volwassenen, met de problemen en belemmeringen die zich daarbij kunnen voordoen en weet hoe hij die problemen in de praktijk kan signaleren en hoe hij daarmee om kan gaan, 3. is bekend met ontwikkelings- en opvoedingstheorieën, is vertrouwd met verschillende opvoedingspraktijken en met de culturele bepaaldheid daarvan en is zich bewust van de consequenties van die theorieën en praktijken voor het onderwijs en voor zijn doen en laten als leraar 4. heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij tieners, adolescenten en volwassenen én van de culturele bepaaldheid daarvan en weet welke consequenties hij hieraan moet verbinden voor zijn handelen. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vormt zich een goed beeld van het sociale klimaat in een groep, van het individuele welbevinden van de leerlingen en van de vorderingen die zij maken op het gebied van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, 2. ontwerpt op basis daarvan een plan van aanpak of een benadering om de leerlingen te begeleiden naar een veilig en harmonisch leef- en werkklimaat en om hun sociaal-emotionele en morele ontwikkeling te bevorderen in de richting van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, 3. hij voert dat plan van aanpak of die benadering uit, 4. hij evalueert dat plan van aanpak of die benadering en stelt het zonedig bij, voor de hele groep en ook voor individuele leerlingen en 5. hij signaleert problemen en belemmeringen in de sociaalemotionele en morele ontwikkeling van leerlingen en stelt, zo nodig samen met collega's, een passend plan van aanpak of benadering op.
3. Vakinhoudelijke en didactische competentie	<p>De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn vakinhoudelijke en didactische verantwoordelijkheid. Hij heeft voldoende inhoudelijke en didactische kennis en vaardigheid om op professionele en</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. heeft zelf een grondige kennis en beheersing van de leerinhouden waarvoor hij verantwoordelijk is en is op grond van eigen studie vertrouwd met de theoretische achtergronden daarvan, 2. kent het belang van die leerinhoud voor het toekomstige beroep en het dagelijks leven van de leerlingen of deelnemers, 3. kent op hoofdlijnen de leerinhoud van andere vakken waarmee hij binnen zijn school samenwerkt,

	<p>planmatige wijze voor de individuele leerlingen of deelnemers en voor de groepen waarmee hij werkt, een krachtige leeromgeving tot stand te brengen waarin leerlingen of deelnemers zich op een goede manier de leerinhouden van een bepaald vak op beroep eigen kunnen maken.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. weet op hoofdlijnen wat en hoe zijn leerlingen geleerd hebben in het voorgaande onderwijs en hoe hij daarop kan aansluiten, 5. heeft kennis van, al dan niet onderzoeksmatig, ontwerpen van onderwijs, didactieken en didactische leermiddelen, waaronder informatie- en communicatietechnologie, 6. is bekend met verschillende onderwijs- en leertheorieën, met verschillende onderwijsarrangementen voor het voortgezet onderwijs en weet hoe hij die in praktijk kan brengen; 7. is vertrouwd met de wijze waarop leerlingen leren, wat hun leerbehoeften zijn, hoe zij zich ontwikkelen, welke problemen zich daarbij kunnen voordoen en weet hoe hij daarmee om kan gaan, 8. heeft kennis van de invloed van taalbeheersing en taalverwerving op het leren en weet hoe hij daar in zijn praktijk rekening mee moet houden, 9. heeft praktische kennis van veel voorkomende leerstoornissen en onderwijsbelemmeringen en weet hoe hij daar mee om kan gaan, en 10. heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij tieners, adolescenten en volwassenen, en van de culturele bepaaldheid daarvan en weet welke consequenties hij hieraan moet verbinden voor zijn handelen. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vormt zich een goed beeld van de mate waarin de leerlingen de leerinhoud beheersen en van de manier waarop ze hun werk aanpakken, 2. ontwerpt op basis daarvan gevarieerde leeractiviteiten die voor de leerlingen uitvoerbaar zijn, waaruit zij eventueel kunnen kiezen en die hen aanzetten tot zelfwerkzaamheid, 3. voert die leeractiviteiten samen met zijn leerlingen uit, 4. evalueert die leeractiviteiten en de effecten ervan en stelt ze zonnodig bij, voor de hele groep maar ook voor individuele leerlingen, en 5. signaleert leerproblemen en -belemmeringen en stelt, zo nodig samen met collega's, een passend plan van aanpak of benadering op.
<p>4. Organisatorische competentie</p>	<p>De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn organisatorische verantwoordelijkheid. Hij heeft voldoende organisatorische kennis en vaardigheid om in zijn groepen en zijn andere contacten</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is bekend met die aspecten van groeps- of klassenmanagement die voor zijn vorm van onderwijs relevant zijn, en 2. is bekend met de organisatorische aspecten van verschillende soorten leeromgevingen in de school, zoals open leercentrum en werkplekkenstructuur. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hanteert op een consequente manier concrete,

	met leerlingen of deelnemers op professionele en planmatige wijze een goed leef- en werkklimaat tot stand te brengen dat overzichtelijk, ordelijk en taakgericht is en in alle opzichten helder voor hemzelf, zijn collega's en in het bijzonder de leerlingen of deelnemers.	<p>functionele en door de leerlingen gedragen procedures en afspraken,</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. biedt organisatievormen, leermiddelen en leermaterialen aan die leerdoelen en leeractiviteiten ondersteunen, en 3. houdt voor zijn onderwijs een planning aan die bij de leerlingen bekend is en waar zij hun eigen planning op kunnen afstemmen, en hij gaat adequaat om met tijd.
5. Competentie in het samenwerken met collega's	De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's. Hij heeft voldoende kennis en vaardigheden om een professionele bijdrage te leveren aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat van zijn school, aan goede werkverhoudingen en aan een goede schoolorganisatie.	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is op praktisch niveau bekend met methodieken voor samenwerking en intervisie, 2. is op praktisch niveau op de hoogte van leerlingvolgsystemen en manieren om het eigen werk toegankelijk te administreren, 3. heeft enige kennis van organisatie- en bestuursvormen voor scholen in het voortgezet onderwijs, 4. is op de hoogte van modellen voor kwaliteitszorg en methodieken voor onderwijsverbetering en schoolontwikkeling. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. deelt informatie die voor de voortgang van het werk van belang is met collega's en maakt gebruik van de informatie van collega's, 2. levert een constructieve bijdrage aan verschillende vormen van overleg en samenwerken op school, 3. geeft en ontvangt collegiale consultatie en intervisie, 4. werkt met collega's (onderzoeksmatig) samen aan de ontwikkeling en verbetering van de school.
6. Competentie in het samenwerken met de omgeving	De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met de omgeving van de school. Hij heeft voldoende kennis en vaardigheid om goed samen te werken met bedrijven of instellingen om hun gezamenlijke verantwoordelijkheid vorm te geven in het opleiden van de	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is bekend met de leefwereld van ouders of verzorgers en met de culturele achtergronden van de leerlingen/deelnemers en weet hoe daar rekening mee te houden in eigen doen en laten als leraar, 2. is op de hoogte van de professionele infrastructuur waarvan de school onderdeel is, 3. is bekend met de regelgeving en samenwerkingsprocedures tussen de school en instellingen of bedrijven waarmee wordt samengewerkt, 4. weet ervoor te zorgen dat het binnen- en buitenschoolse leren en de interne en externe begeleiding van leerlingen goed op elkaar zijn afgestemd. <p>Kunde:</p>

	<p>leerling of deelnemer. Hij heeft voldoende kennis en vaardigheid om goed samen te werken met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de zorg voor de leerlingen of deelnemers en bij zijn school.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. geeft op professionele manier informatie over de leerlingen aan ouders en andere belanghebbenden en maakt gebruik van de informatie die zij geven, 2. zorgt in overleg met de leerling en andere betrokkenen voor afstemming tussen het leren in en buiten de school en voor duidelijkheid over ieders verantwoordelijkheid en bijdrage hierin, 3. neemt op een constructieve manier deel aan verschillende vormen van overleg met mensen en instellingen buiten de school, 4. verantwoordt eigen professionele opvattingen en werkwijze met betrekking tot een leerling aan ouders en andere belanghebbenden en past in gezamenlijk overleg zo nodig het eigen werk met die leerling aan.
<p>7. Competentie in reflectie en onderzoek ten dienste van de eigen professionele ontwikkeling en de ontwikkeling van het schoolvak, het beroep en de school</p>	<p>De leraar vmbo-tl en onderbouw havo/vwo onderschrijft zijn verantwoordelijkheid voor zijn eigen professionele ontwikkeling. Hij onderzoekt, expliciteert en ontwikkelt zijn opvattingen over het leraarschap en zijn bekwaamheid als leraar.</p>	<p>Kennis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. is op de hoogte van actuele ontwikkelingen in de maatschappij, toeleverende en vervolgopleidingen en het bedrijfsleven die relevant zijn voor het eigen (vak)onderwijs en voor de school, 2. is op de hoogte van de onderwijspraktijk in andere scholen voor voortgezet onderwijs en van actuele ontwikkelingen op het gebied van inhouden, werkwijzen en organisatievormen in het voortgezet onderwijs, 3. is op de hoogte van actuele ontwikkelingen op het gebied van de pedagogiek en de didactiek die relevant zijn voor het eigen (vak)onderwijs, 4. heeft voldoende gedragspsychologische kennis om het eigen gedrag en dat van anderen te begrijpen en te analyseren. <p>Kunde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. geeft vorm aan de ontwikkeling van de eigen bekwaamheid, op basis van een goede analyse van de eigen competenties, 2. stemt de ontwikkeling van die bekwaamheid af op het beleid van de school, de ontwikkeling en afspraken binnen het team en de ontwikkeling van het schoolvak, 3. maakt bij die ontwikkeling gebruik van informatie van leerlingen en collega's, in school en bedrijf, vaktijdschriften en vakverenigingen, 4. vraagt hierbij desgewenst collegiale hulp in de vorm van bijvoorbeeld intervisie en supervisie.

Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties

De eindkwalificaties zijn door het ICLON als volgt geformuleerd:

1. De docent als professional

De leraar VHO onderschrijft zijn verantwoordelijkheid voor zijn eigen professionele ontwikkeling. Hij onderzoekt, expliciteert en ontwikkelt zijn opvattingen over het leraarschap en zijn bekwaamheid als leraar.

Dekt Wet BIO-competentie: 7. Reflectie en onderzoek

2. De docent als regisseur

De leraar VHO heeft voldoende organisatorische kennis en vaardigheid om in zijn klas en zijn lessen een goed klasklimaat tot stand te brengen. Een goed klasklimaat houdt in dat een klas overzichtelijk, ordelijk en taakgericht is. Hij is zich bewust van zijn eigen houding en gedrag én van de invloed daarvan op de leerlingen. Hij heeft ook voldoende kennis en vaardigheid op het gebied van groepsprocessen en communicatie om een goede samenwerking met en van de leerlingen tot stand te brengen.

*Dekt Wet BIO-competenties: 1. Interpersoonlijk
4. Organisatorisch*

3. De docent als pedagoog

De leraar VHO heeft voldoende pedagogische kennis en vaardigheid om een veilige leeromgeving tot stand te brengen. Voor een hele klas of groep maar ook voor een individuele leerling. En dat op een professionele, planmatige manier.

Dekt Wet BIO-competentie: 2. Pedagogisch

4. De docent als vakdidacticus

De leraar VHO heeft voldoende kennis en vaardigheden om leerlingen te helpen zich de basiskennis en principes van het schoolvak eigen te maken en vertrouwd te raken met de manier waarop deze kennis in het dagelijkse leven en in het beroepsleven gebruikt wordt. Bovendien moet hij zijn leerlingen introduceren in de kennis, principes, onderzoekswijzen en toepassingen van de wetenschappelijke discipline(s) waaraan het schoolvak gerelateerd is. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar VHO en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet hij vakinhoudelijk en didactisch competent zijn. Bij de invulling van de rol als vakdidacticus wordt per schoolvak een nadere specifieke invulling gegeven.

Dekt Wet BIO-competentie: 3. Vakinhoudelijk en didactisch

5. De docent als lid van de schoolorganisatie

De leraar VHO heeft voldoende kennis en vaardigheden om een professionele bijdrage te leveren aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat van zijn school, aan goede werkverhoudingen en een goede schoolorganisatie. De leraar VHO heeft voldoende kennis en vaardigheid om goed samen te werken met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de zorg voor de leerlingen en bij zijn school.

*Dekt Wet BIO-competenties: 5. Samenwerken met collega's
6. Samenwerken met de omgeving*

6. De docent als onderzoeker/specialist/ontwikkelaar

De leraar VHO heeft voldoende kennis en vaardigheden om op grond van zijn wetenschappelijke achtergrond een bijdrage te leveren aan de systematische verdieping van

verschillende aspecten van de verschillende rollen van de docent in de school.
Dekt Wet BIO-competentie: 7. Reflectie en onderzoek

Nota bene: BIO-competentie 7, 'Reflectie en onderzoek', krijgt in de ICLON-Lerarenopleiding een meer specifieke invulling als 'vakdidactisch onderzoeker', in overeenstemming met het accent dat de opleiding legt op het academisch niveau van de te bereiken vakdidactische bekwaamheid en de nadruk om onderzoek te doen naar de eigen klaspraktijk.

Eindkwalificaties minor

De minor hanteert in grote lijnen dezelfde eindkwalificaties als de masteropleidingen. Er zijn twee verschillen:

1. Ten opzichte van de masteropleidingen ontbreekt de rol van onderzoeker/specialist/ontwikkelaar
2. Waar bij de master wordt gesproken over de leraar VHO, wordt in de minor gesproken over de leraar onderbouw havo/vwo en vmbo-t

Bijlage 4: Overzicht van de programma's

Masteropleidingen

Studieonderdeel	ec	werkvorm(en)	toets-/beoord.vorm	Eindkwalificaties in termen van docentrollen
Leren en instructie 1	5	<ul style="list-style-type: none"> • hoor-/werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • open boektentamen ahv casus • video-analyse 	Professional, Regisseur, Pedagoog, (Algemeen) didacticus, Lid schoolorganisatie
Vakdidactiek 1	5	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • ontwerp/uitvoeren/evalueren 	Vakdidacticus
Pedagogiek	5	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • gesprekstraining • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • paper casusanalyse • verslag zelfanalyse gespreksvaardigheden 	Pedagoog
Praktijk 1	15	<ul style="list-style-type: none"> • praktijkstage • supervisie groep • supervisie indiv. 	<ul style="list-style-type: none"> • stage beoordeling: 360° feedback 	Professional, Regisseur, Pedagoog, Vakdidacticus, Lid schoolorganisatie
Middenevaluatie			Beoordeling eerste fase van de opleiding	
Leren en instructie 2	2	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • videoanalyse 	Professional, Regisseur, Pedagoog, (Algemeen) didacticus, Lid schoolorganisatie
Vakdidactiek 2	5	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • ontwerp /uitvoeren/evalueren lessenserie (2-4 lessen) 	Vakdidacticus
Vakdidactisch ontwerponderzoek	7	<ul style="list-style-type: none"> • begeleide zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • onderzoeksverslag 	Onderzoeker
Keuzemodule	1	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • zelfstudie 	(afhankelijk van onderwerpkeuze)	(afhankelijk van onderwerpkeuze)
Praktijk 2	15	<ul style="list-style-type: none"> • praktijkstage • supervisie groep • supervisie indiv. 	<ul style="list-style-type: none"> • stagebeoordeling: 360° feedback 	Professional, Regisseur, Pedagoog, Vakdidacticus, Lid schoolorganisatie
Eindevaluatie			Beoordeling tweede fase van de opleiding Eindbeoordeling	

Minor

studieonderdeel	ec	werkvorm(en)	toets-/beoord.vorm (antwoordmodel)	Eindkwalificaties in termen van docentrollen (en tbv beoordeling gespecificeerd in rubric)
Leren en instructie	5	<ul style="list-style-type: none"> • hoor/werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • open boektentamen ahv casus • video-analyse (beoordeling mbv antwoordmodel) 	Professional, Regisseur, (Algemeen) didacticus, Pedagoog, Lid schoolorganisatie
Vakdidactiek	5	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • ontwerp/uitvoeren/evalueren 2 lessen (beoordeling mbv vakspecifieke uitwerking rubric)	Vakdidacticus
Pedagogiek	5	<ul style="list-style-type: none"> • werkcollege • gespreks-training • zelfstudie 	<ul style="list-style-type: none"> • paper casusanalyse • verslag zelfanalyse gespreksvaardigheden (beoordeling mbv antwoordmodel)	Pedagoog
Praktijk	15	<ul style="list-style-type: none"> • praktijkstage • supervisie groep • supervisie individueel 	<ul style="list-style-type: none"> • stagebeoordeling: 360° feedback bestaande uit: <ul style="list-style-type: none"> - Vragenlijst Interpersoonlijk Leraarsgedrag - verslag zelfanalyse - klasobservatie-formulier - feedback van begeleiders en supervisors uit de begeleidingsgespreken en van collega's in school 	Professional, Regisseur, Pedagoog, Vakdidacticus, Lid schoolorganisatie
totalen	30			

Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen

Instroom-, doorstroom- en uitstroomgegevens

Instroom master per schoolvak

	Sep 12	Feb 12	Sep 11	Feb 11	Sep 10	Jan 10
Algemene economie	12	3	11	2	7	5
Bedrijfseconomie	4	6	3	0	8	2
Biologie	10	7	10	4	8	3
Chinees	2	0	9	0	0	0
Duits	1	8	1	1	3	2
Engels	25	13	23	6	19	6
Filosofie	3	1	4	0	3	0
Frans	7	3	13	3	1	1
Geschiedenis en staatsinrichting	22	9	30	14	21	12
Grieks en Latijn	10	5	18	7	9	0
Kennis van Godsdienst en levensbeschouwing	2	2	2	2	4	0
Kunstgeschiedenis	6	1	5	2	7	1
Maatschappijleer	11	13	15	10	18	6
Natuurkunde	6	3	3	3	2	2
Nederlands	18	7	16	4	13	1
Scheikunde	5	4	6	0	5	3
Spaans	3	1	3	2	3	1
Wiskunde	3	3	8	0	4	4

Rendementen voltijdstudenten masteropleidingen

startdatum	Instroom (absoluut)	Na 2 jaar %	Na 3 jaar %	Na 4 jaar %	Nog ingeschreven	Tijdelijk gestopt
Sept 2008	65	74%	77%	80%	3	1
Feb 2009	36	67%	75%	78%	1	0
Sept 2009	89	71%	78%	79%	3	0
Feb 2010	40	65%	73%	nbn	5	0
Sept 2010	95	71%	nbn	nbn	4	1
Feb 2011	39	72%	nbn	nbn	3	0
Sept 2011	160	70%	nbn	nbn	13	3
Feb 2012	77	nbn	nbn	nbn	8	4
Sept 2012	121	nbn	nbn	nbn	114	27

Peildatum: 1 december 2012

Rendementen deeltijdstudenten masteropleidingen

startdatum	Instroom (absoluut)	Na 3 jaar %	Na 4 jaar %	Nog ingeschreven	Tijdelijk gestopt
Sept 2008	21	71%	71%	1	0
Feb 2009	11	91%	91%	0	0
Sept 2009	27	52%	52%	3	2
Feb 2010	9	44%	nnb	0	0
Sept 2010	40	nnb	nnb	1	1
Feb 2011	21	nnb	nnb	4	1
Sept 2011	20	nnb	nnb	3	1
Feb 2012	12	nnb	nnb	4	0
Sept 2012	29	nnb	nnb	27	1

peildatum 1 december 2012

Instroom minor per schoolvak

	Sep 13	Sep 12	Sep 11	Sep 10
Biologie	7	9	12	5
Chinees	1	0	0	0
Duits	3	2	2	5
Engels	10	5	3	9
Filosofie	0	1	0	0
Frans	1	3	1	0
Geschiedenis en staatsinrichting	8	11	12	7
Grieks en Latijn	5	3	4	4
Kennis van Godsdienst en levensbeschouwing	1	2	2	4
Kunstgeschiedenis	0	1	2	1
Maatschappijleer	2	4	2	1
Natuurkunde	1	2	1	1
Nederlands	5	10	5	4
Scheikunde	1	4	11	6
Spaans	0	0	0	3
Wiskunde	4	5	5	3

Rendement blokkminoren

startdatum	Instroom (absoluut)	Ren. % Na 6 mnd	Ren. % na 1 jaar	Ren. % na 2 jaar	Ren. % na 3 jaar	Nog ingeschreven	Tijdelijk gestopt
Febr 2010*	11	0%	64%	64%	64%	0	2
Sept 2010	16	56%	75%	81%	88%	2	0
Febr 2011	9	44%	56%	56%	56%	0	4
Sept 2011	31	32%	65%	65%	65%	3	0
Febr 2012**	-	-	-	-	-	-	-
Sept 2012	24	nnb	nnb	nnb	nnb	nnb	nnb

peildatum 1 december 2012

*In februari starten alle studenten, ook alfa en gamma in de blokvariant

**Geen start educatieve minor

Rendement lintminoren

startdatum	Instroom (absoluut)	Rendement % na 1 jaar	Rendement % na 2 jaar	Rendement % na 3 jaar	Nog ingeschreven	Tijdelijk gestopt
Sept 2010	37	59%	59%	68%	3	0
Sept 2011	31	65%	65%	65%	3	3
Sept 2012	38	nmb	nmb	nmb	nmb	nmb

peildatum 1 december 2012

*In februari starten alle studenten, ook alfa en gamma in de blokvariant

**Geen start educatieve minor

Staf-studentratio

Onderstaande tabel toont de student-docentratio voor de gehele ICLON-lerarenopleiding. Uitgegaan is van het aantal ingeschreven studenten, inclusief zij-instromers, en deelnemers aan respectievelijk het WTTP en Educatieve Minoren, waarbij rekening is gehouden met twee instroommomenten in het mastertraject (in september en februari).

studiejaar	Aantal fte onderwijs	Aantal ingeschreven studenten	Gemiddeld aantal studenten per fte onderwijs
2012-2013	20,4	313	15

*Peildatum: 1 december 2012

Gemiddeld aantal contacturen per fase van de studie

Overzicht contacturen master

Startweek	20 uur
Leren en instructie 1	32 uur
Leren en instructie 2	26 uur
Vakdidactiek 1	24 uur
Vakdidactiek 2	24 uur
Pedagogiek	26 uur
Keuzemodule	6 uur
College lid schoolleiding	1,5 uur
Totaal	159,5 uur

Overzicht contacturen minor

Startweek	8 uur
Leren en instructie	32 uur
Vakdidactiek	24 uur
Pedagogiek	26 uur
College lid schoolleiding	1,5 uur
Totaal	91,5 uur

Bijlage 6: Bezoekprogramma

Dag 1: 24 maart		
Startbijeenkomst (interne voorbereiding commissie en bestuderen leestafel) 10:00-13:30 uur		
Gesprek met management ICLON afdeling VO 13:30-14:45		
Prof. dr.	Van den Doel	Decaan geesteswetenschappen, voorzitter Bestuursraad
Prof. dr.	Van Driel	Hoogleraar-directeur
Drs.	Thomassen MME	Hoofd afdeling VO
Drs.	Voorkamp	Directeur bedrijfsvoering
Gesprek studenten opleiding ALFA (representatieve selectie op VT/DT variant, afstudeerrichting en voorgeschiedenis / onderwijsgroep) 15:00-15:45		
Danielle	Coppée	Chinees
Karen	Groesbeek	Nederlands
Agnese	Jesionek	Duits
Sandra	Karten	Grieks en Latijn
Hilda	Kruithof	Engels
Mario	Martinus	Engels
Inge	Serné	Frans
Karin	Vd Velde	Spaans
Gesprek studenten opleidingen BETA (representatieve selectie op VT/DT variant, afstudeerrichting en voorgeschiedenis / onderwijsgroep) 15:45-16:30		
Evelien	Hermans	Biologie
Tom	Jilink	Biologie
Afifa	Maqbool	Biologie
Sanae	Mouden	Scheikunde
Merijn	Smit	Natuurkunde / Wiskunde
Anton	Van Uitert	Natuurkunde
Gesprek studenten opleidingen GAMMA (representatieve selectie op VT/DT variant, afstudeerrichting en voorgeschiedenis / onderwijsgroep) 16:45-17:30		
Fouad	El Haji	
Robbert	Van Empel	Empel
Simone	Van Glabbeek	Glabbeek
Sahar	Iravani	
Anoep	Paltoe	
Sake	Schoorl	
Koen	Teeuwisse	

Dag 2: 25 maart		
Gesprek studenten en alumni educatieve minor ALFA 9:15-9:45		
Anne	Kleijne	Spaans
Floor	Leenen	Frans
Lonneke	Van Pamelan	Engels
Marlies	Reitsma	Nederlands
Margot	Stoll	Frans
Gesprek studenten en alumni educatieve minor BETA en GAMMA 9:45-10:15		
Annefieke	Bonants	Kennis van godsdienst en levensbeschouwing
Joyce	Van Dijk	Kennis van godsdienst en levensbeschouwing
Denise	Van Haren	Biologie
Roger	Van Nassau	Biologie
Marije	Treurniet	Biologie
Shirley	Wouters	Scheikunde
Linda	Van Valen	Geschiedenis
Aanvullend gesprek met begeleiders van enkele studenten 10:15-10:45		
Docenten leren en instructie + pedagogiek 11:30-12:30		
dr.	Meirink	opleiders master L&I
drs.	Den Ouden	opleiders master L&I
drs.	De Vrind	opleiders master L&I
dr.	Berry	opleiders master L&I WTIP

drs.	Stoutjesdijk	opleiders master Pedagogiek en L&I
drs.	Van der Wolk	opleiders minor en master Praktijk
drs.	Harmzen	opleiders minor Pedagogiek
Drs.	De Graaf	Pedagogiek
Gesprek docenten ALFA - eerste helft gesprek opleiding/tweede helft gesprek minor (incl. stagebegeleiding vanuit universiteit) 13:45-14:30		
drs.	Smulders	alfa - chinees
drs.	Kruithof	alfa - Duits
drs.	Geursen	alfa - engels
drs.	De Vrind	alfa - Frans
drs.	De Ferrante	alfa - klassieke talen
drs.	Wurth	alfa - Nederlands
drs.	Steevers	alfa - Spaans
Gesprek docenten GAMMA - eerste helft gesprek opleidingen/tweede helft gesprek minor (incl. stagebegeleiding vanuit universiteit) 14:30-15:15		
drs.	Van Haperen	gamma - algemene economie
drs.	Oosthoek	gamma - filosofie
dr.	Klein	gamma - geschiedenis
drs.	Den Ouden	gamma - godsdienst
drs.	Bos	gamma - kuntsgeschiedenis
drs.	Bouwer	gamma - M&O
drs.	Pormes	gamma - maatschappijleer
Gesprek docenten BETA - eerste helft gesprek opleidingen/tweede helft gesprek minor (incl. stagebegeleiding vanuit universiteit) 15:30-16:15		
dr. Ir.	Janssen	béta - biologie
dr.	Van Bommel	béta - natuurkunde
drs.	Bertona	béta - scheikunde
drs.	Kop	béta - wiskunde
Examencommissie (ALFA, BETA, GAMMA) opleidingen en (informeel) minor 17:00-17:45		
Prof. dr.	Admiraal	
drs.	Bertona	
drs.	De Ferrante	
drs.	Van Haperen	
drs.	Kramer	
drs.	Reuser	secretaris

Dag 3: 26 maart		
Verzamelen van tussentijdse conclusies stagebegeleiding en systeem van toetsing opleidingen 9:00-9:45		
Alumni opleidingen ALFA, BETA, GAMMA 9:45-10:30		
Errol	Ertuğruloğlu	Maatschappijleer
Evelyn	Van Kampen	Geschiedenis en staatsinrichting
Jan	Van Ostaay	Wiskunde / Natuurkunde
Martijn	Wagemans	Filosofie / Biologie
OLC Educatieve masterprogramma's en minoren ALFA, BETA, GAMMA 10:45-11:30		
	Van Bennekum	Engels
	Berkhout	Engels
	De Geus	Maatschappijleer
Dr.	Klein	
Dr.	Logtenberg	
Drs.	De Vrind	
Leestafel 11:30-12:15		
Inloopsprekkuur 13:00-13:30		
Schoolleiders 13:30-14:30		
	Koot (MA)	locatiedirecteur Wolfert van Borselen scholengroep Rotterdam (WTTP)
drs.	Luyendijk	rector Dalton Den Haag
drs.	Roelofs	lid centrale directie Penta College, Spijkenisse
	Swildens	rector Edith Stein College Den Haag

drs.	Timmermans	rector Alfrink College Zoetermeer
Mr.	Verkade	Rijnlands Lyceum Sassenheim (WTTP)
	Weber	vestigingsdirecteur Scala College Alphen aan den Rijn
Lic.	De Zitter	rector Da Vinci College Leiden
Stagebegeleiders (ALFA, BÈTA, GAMMA) vanuit de school 15:15-16:15		
	Gerber	Scala College Alphen aan de Rijn
	Ham	Adelbert College Wassenaar
	Hanwijk	Hofstad Lyceum Den Haag
	Luijk	Fioretticollege Lisse
	Mourik	Alfrink College Zoetermeer
	Schuilwerve	Wolfert van Borselen Rotterdam
	Voort	Da Vinci College Leiden
Vorbereiding eindgesprek management 16:15-17:30		

Dag 4: 27 maart		
Eindgesprek delegatie management 9:00-10:00 uur		
Prof. dr.	Van Driel	Hoogleraar-directeur
Drs.	Thomassen MME	Hoofd afdeling VO
Drs.	Voorkamp	Directeur bedrijfsvoering
Prof. dr.	Murre	Vice-decaan geesteswetenschappen, Bestuursraad
Opstellen voorlopige bevindingen en voorbereiden eindpresentatie 10:00-13:30		
Mondelinge eindpresentatie 13:30-13:45		

Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten

Voor het bezoek heeft het panel de afstudeerscripties bestudeerd van de studenten met de volgende studentnummers:

Masteropleidingen

Studentnummer	Schoolvak
0643858	Engels
0329487	Engels
9622535	Engels
9906681	Geschiedenis en staatsinrichting
0119261	Geschiedenis en staatsinrichting
1306421	Geschiedenis en staatsinrichting
0715077	Grieks en Latijn
0208191	Grieks en Latijn
1076124	Nederlands
0310549	Nederlands
8966591	Maatschappijleer
1208608	Maatschappijleer
0732664	Algemene economie
1083465	Bedrijfseconomie
1211862	Biologie
0556041	Chinees
1225820	Duits
9312072	Filosofie
0237949	Frans
8265747	Godsdienst en levensbeschouwing
0809209	Kunstgeschiedenis
1103954	Natuurkunde
1215167	Scheikunde
8848793	Spaans
1186477	Wiskunde

Minor

Studentnummer	Schoolvak
1045059	Biologie
0703265	Biologie
0632627	Natuurkunde
0858250	Scheikunde
0850152	Wiskunde
0922455	Engels
1012061	Frans
0737623	Grieks en Latijn
0304972	Duits
0566381	Spaans
1024299	Nederlands
0207918	Kunstgeschiedenis
1096621	Geschiedenis en staatsinrichting
926337	Geschiedenis en staatsinrichting
719331	Godsdienst en levensbeschouwing
904481	Maatschappijleer

Tijdens het bezoek heeft het panel onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels als *hard copies* en deels via de elektronische leeromgeving):

Algemeen

- ICLON Kernwaarden voor het onderwijs van morgen (brochure ICLON – algemeen)
- Leraar, een beroep dat er toe doet! (leaflet ICLON Lerarenopleiding)
- Van een lerende vakdocent leer je het meest.
- Oratie prof. dr. Jan van Driel.
- Academisch docentschap: Naar wetenschappelijk praktijkonderzoek door docenten. Oratie prof. dr. Wilfried Admiraal
- Taalkunde op school, hier en daar na veertig jaar. Afscheidscollege prof. dr. Hans Hulshof
- Gemeenschappelijke regeling op het gebied van de Lerarenopleiding en Onderwijsontwikkeling (samenwerkingsverband lerarenopleiding binnen Universiteit Leiden)
- ICLON Jaarverslag 2011 en 2012 (incl. lijst publicaties)
- Publicaties ICLON 2013
- Opleidingsjaarverslag 2011-2012 ICLON Educatieve Masters
- Beschrijving Universitaire Lerarenopleidingen (in 7 Europese landen); Nuffic, 2013

Opleiding

- Lerarenopleiding Startreader 2013/2014 (Master)
- Educatieve Minor Startreader 2013/2014 (Minor)
- Procedures (informatieboekje voor (nieuwe) lerarenopleiders)
- Keuzemodules
- Studiegids Educatieve Minor
- Studiegids Lerarenopleiding
- World Teachers Training Programme – Studyguide 2013-2014
- Eerst de Klas (brochure)

Studiemateriaal

- Reader Leren & Instructie
- Reader Moderne Vreemde Talen
- Reader Geschiedenis
- CLIL Skills (Handboek WTTP)
- Invoering schoolvak Chinees:
- Advies invoering Chinese taal en cultuur in het vwo (rapport SLO)
- Curriculumevaluatie Chinese taal en cultuur; Eindrapportage (rapport SLO/ICLON)
- Tentamen Leren & Instructie (opgaven en correctievoorschrift; blad Kerninhouden L&I)
- Instructie praktijkbeoordeling voor begeleiders op school
- Uitdagend Vakonderwijs voor Alle Leerlingen (UVAL-model; dr. ir. Fred Janssen)
- Studiewijzers en studiemateriaal van alle vakdidactieken

Verslagen

- Raad van Rectoren
- Plenair Afdelingsoverleg Afd. VO
- Opleidersoverleg

- Onderwijscommissie groot
- Onderwijscommissie klein
- Examencommissie
- Opleidingscommissie

Bijlage bij Kritische Zelfreflectie-Master januari 2014

- Plan van Aanpak Lerarenopleidingen Universiteit Leiden (n.a.v. visitatie 2008)
- Activiteitenplan 2013-2014 – ICLON Afd. VO
- Cijfers VSNU:
  - Instroom in opleiding per academisch jaar (60 ec opleidingen)
  - Voortgang mastercohort voltijd, rendement Onderwijsmasters 60 ec
  - Voortgang mastercohort deeltijd, rendement Onderwijsmasters 60 ec
- Seminars WTTP (zie: Studyguide WTTP, pp. 34-51)

Aanvullend via blackboard

Beoordelingscentrum met toegang tot de studenten waarvan de eindwerken waren geselecteerd.